

FORUM

FİKİR MEYDANIDIR

Onbeş Günlük Tarafsız Siyaset İktisat Kültür Dergisi

1 ARALIK 1959 — 100 KURUŞ — CİLT XII

Sayı: 137

Tel : 26754 Posta Kutusu 131, Ankara

İÇİNDEKİLER

SIYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİNİN
YÜZÜNCÜ YILI .....

1

ONBEŞ GÜNÜN NOTLARI :

Dostlar Şehit, Ben Gazi; Biz de İsteriz; Heyacan Politikası; İkiyüz Frangın Hikâyesi ve Ötesi; Dr. Gedik'in Seçim Anlayışı; Olmaz Vali Bey!; Dış Ticaretin Seyri; Millî Savunma Bakanlığının Açıklaması; Eyup Han'ın Beyanâtı; İngiliz - Alman Görüşmeleri .....

2-8

Efendi Bir Millet Nezdinde Sefirlik

Leylâ ÇAMBEL

8

İNCELEMELER :

Avrupa Müşterek Pazarı ve Türki-

ye (Meselenin Üç Cehesi) .....

Besim ÜSTÜNEL

9

Türkiyede Halk Eğitimi Meselesi II

Ömer SAKIP

13

Bir Zeytinci Köyünün Gelir - Gider Tablosu .....

HARMANDALIOĞLU

15

OKURLARIN FORUMU :

Maarif ve Bir Rapor (H. Kaya) ...

18

KÜLTÜR VE SANAT :

Romanlarda Aydın Kişi .....

Fethi Naci

19

Memleketini Dile Getiren Bir Sanatçı .....

Halil AYTEKİN

20

Basılış Tarihi : 2.12.1959

Siyasal Bilgiler Fakültesinin Yüzüncü Yılı

Siyasal Bilgiler Fakültesi, eski adı ile Mülkiye, bu ayın 4 nde yüzüncü tesis yılını kutlamaktadır. 1859 tarihinde kurulan Mülkiyenin yetiştirdiği idareciler arasında yeni, hürriyetçi ve meşrutiyetçi anlayışlı gençlerin de görülmeye başlaması İkinci Abdülhamit tarafından geçici bir müddet için kapatılmasını mucip olmuştu. Fakat bu kapatılma devresi uzun sürmemiş ve Mülkiyenin yeniden açılması zarureti çok geçmeden anlaşılmıştı.

Başlangıçta yalnız Devlet memuru yetiştirmek gayesiyle kurulan ve bu gayeye 1950 yılına kadar sa-

dık kalan Mülkiye, bu tarihten sonra bir fakülte hüviyeti ile üniversite camiası içinde yer almış ve bir taraftan Devletin idarî ve malî bünyesi içinde başlıca rolü oynamaya devam ederken diğer taraftan da Türkiye siyaset ve fikri hayatında müessir roller oynamış, bir çok insanlar yetiştirmiştir.

Mülkiye yüz yıldan beri memleketimizde siyasî ilimler tedarik eden müesseselerin başında gelmektedir. Bu bakımdan Türkiyenin siyasî rejiminin oluşları içinde mesuliyetli ve tarihî bir misyon ifa etmektedir. Türkiye en aşağı on dokuzuncu yüzyılın

sonlarındanberi halk hâkimiyetine dayanan bir rejime kavuşmak mücadelesi içinde bulunmaktadır. Bu mücadele türlü şartlar altında zikzaklı safhalardan geçerek bugünkü ümit kırıcı duruma gelmiş bulunuyor. Toplum hayatının her sahasında rol almış bulunan mülkiye, kendi rolünü bu gelişme seyri içinde mütalâa etmelidir.

Âmme hayatında vazife almış ve toplumun daha iyiye doğru oluş gayretleri içinde ön saflarda bulunmak mevkiinde olan insanların sorumlulukları bugünkü şartlar altında daha açık olarak hissedilmektedir.

Tarih insanların, başka bir deyimle aklın, inancın ve iradenin eseridir. Bir müessesenin tarihini zaman değil, o müesseseye karışmış, mensup olmuş insanlar yapar. Mülkiyenin 100 yıllık tarihini bu yönden gözden geçirdiğimiz zaman, belki şöyle bir hükme varacağız. Müşahede olunmaktadır ki, Mülkiye Devlet hayatının her sahasına, her kademedede yetiştirmiş olduğu insanlarla memleketin tarihi oluş seyri içinde müessir bir müesse olarak belirmektedir. İnönü, gene böyle bir yıl dönümünde "nerede bir umran, eseri buldumsa onun arkasında bir mülkiyeli vardı" derken bu gerçeği ifade ediyordu. Osmanlı İmparatorluğu içinde mutlakiyetçi idarenin her türlü tehditlerine rağmen mülkiyeli idareci bulunduğu yerde halka hizmetten başka bir şey düşünmemiştir. Bu hizmet gayesiyledir ki türlü mahrumiyetlere katlanmıştır. Bu gün de mülkiyeli idareci partizan bir idare sistemine bilinenden daha çok mukavemet etmektedir. Siyasî iktidarı elinde tutan partinin, böyle bir idare sistemini yaratma teşebbüslerinden en fazla ıztırap duyan odur. İstisnalar kaideyi ihlâl edecek mahiyette bir vahamet taşımamaktadır.

Fakat Mülkiyenin Türk Devlet ve toplum hayatına hizmeti yalnız idarî, malî ve iktisadî sahalara inhisar etmiş değildir. Bütün bunların üstünde Mülkiye, siyaset ve fikir hayatımıza karakter selabetleri, medenî cesaretleri ve ileri fikirlere sarsılmaz imanları ile damgalarını vurmuş ve vurabilecek insanlar da vermiştir. Bu yıl dönümünden faydalanarak bu insanlar içinden bütün hayatı boyunca inandığı fikri, felsefeyi taviz vermek sizin savunan rahmetli büyük Hüseyin Cahid'i bilhassa anmak ve ona karşı şükran borcumuzu ifa etmek istiyoruz. Türkiyede hürriyet rejiminin yerleşmesi için fikir sahasında Hüseyin Cahit ölçüsünde mücadele etmiş, hayatını tehlikeye koymuş, ideali uğruna seksen yaşında hapse girmiş bir kimseyi tanımıyoruz. İlerde Türk fikir hayatını ve demokratik bir siyasî sistemin memleketimizde kurulması için yapılmış olan mücadelenin tarihini tetkik edecek olanlar, bu büyük adamın mücadelerinin şüphesiz hayranlıkla tahlil edeceklerdir. 1957 yılında "hürriyet, hürriyet" diyerek hayata gözlerini yumdu.

Birçok memleketlerin tarihinde, hürriyeti elde etmek için mücadele edilmiştir. Fakat bir çok kimseler, ona kavuşunca zararlarından bahsetmeğe başlamışlardır. Bunlar fırsat zuhur ettiği zaman, kendi hürriyetlerini kısmaktan kaçınmamışlardır. Bugün de bir kısım memleketlerde, bir çok zahmetler, fedakârlıklar ve ıztıraplar pahasına kazanılmış olan hürriyetler yavaş yavaş imha edilmektedir. İşte Hüseyin Cahid bu nevi hürriyet sahtecileri ile, bütün ömrü boyunca savaşmış bir insan olarak Türk fikir ve siyaset tarihinde yerini almıştır. O bir sembol adamdı.

Madem ki müesseselerin tarihini insanlar yapmaktadır; bu yıl dönümünde diğer bir mülkiyeli ve "örnek bir insanı", Namık Zeki Aral'ı hürmetle selâmlamalıyız. Bu büyük fikir adamı da gelecek nesiller tarafından karakter selabetinin, mahviyetin bir örneği olarak anılacaktır. Onun fikir ve meslek hayatını bilenler ona karşı yalnız hürmet ve hayranlık duyarlar. İlerlemiş yaşına rağmen Namık Zeki Aral bugün de hürriyet ve demokrasi için fikir sa-

hasında mücadele edenlerin başında yer almaktadır. İnançlarını ve doğruyu hiç bir taviz vermeden savunmaktadır.

Bu yüzüncü yıl dönümünden faydalanarak Hüseyin Cahid'in, Namık Zeki Aral'ın bu memlekete hizmetlerini zikretmemiz, elbette yalnız bir şükran'ın ifadesi mânâsını taşımamaktadır. Mülkiye dün olduğu gibi bugün de Devletin her sahasına yüksek seviyede personel yetiştiren bir müessese olmak vasfını muhafaza etmektedir. Bu bakımdan Türkiyede demokratik sistemin gelişmesinde birinci derecede sorumlu bir rol oynamak mevkiindedir. Binaenaleyh âmme hayatında memlekete hizmetin yolunun yalnız hakkı, doğruyu ve kanunu savunmakla mümkün olabileceği hususunda bazan ruhlarda tereddütler hâsıl olursa iki örnek insan daima hatırlarda tutulmalıdır. Onlar gibi pek çok insan yetiştirmeye muvaffak olunduğu takdirde Devletin yalnız hayat için değil, fakat daha iyi bir hayat için mevcut olduğu kolay olarak anlaşılabilir.

Onbeş Günün Notları

Dostlar Şehit, Ben Gazi

Ulus Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Ülkü Arman'ın, Pulliam adındaki Amerikan gazetecisinin Türkiye hakkındaki yazısını iktibas eden gazetelere karşı Başvekil tarafından açılan dâvadan 18 ay hapse mahkûm olduğu ve mahkûmiyeti Temyiz tarafından tasdik edilerek hâlen cezasını Ankara cezaevinde çekmekte olduğu malûmdur. Ülkü Arman, Türkiye'de basın rejiminin haksızlığını efkârı umumiyyeye göstermek için, birkaç gündür açlık grevine başlamıştır.

Türkiye'deki basın rejiminin çok ağır tahditleri ihtiva ettiği, hükûmetin veya Vekillerin haysiyetini rencide etmek gibi haddizatında müphem ve tarihi zor olan suçlarla gazetecilerin ağır hapis cezalarına mahkûm edilebileceklerini herkes biliyor. Türkiye'de basın rejiminin korkunç haksızlığı bununla bitse, bütün gazeteciler, istisnasız, bazı hal

lerde ağır cezalara çarpılacakları bilirse, bu durum, bütün basın aleyhine tevcih edilmiş umumî bir baskı olarak kabul edilebilir ve normal bir basın rejimi uğrunda mücadele, bu şartların ışığında yürütülürdü.

Fakat iş bununla kalmıyor. Basına karşı mevcut rejim bütün basın mensuplarına eşitlik ile tatbik edilmemektedir. Pulliam dâvası ile ilgili beş gazete veya dergi vardır. Başvekil, keyfiye göre hareket ederek, bu gazetelerden biri hakkında dâvasından vazgeçtiği için, mezkûr gazete aleyhindeki dâva sukut etmiştir. Diğer gazete ve dergiler, mahkûm edilmişler ise de, hüküm Temyiz tarafından henüz tasdik edilmemiştir.

İşte vicdan sahibi her vatandaşın adalet hissini rencide etmesi gereken tatbikat budur. Esasında çok ağır olan bir basın rejimi, üstelik tamamen keyfi

bir şekilde tatbik edilmekte, kanuna göre aynı suç (1) işlemiş olan gazetecilerden biri hapse sürülmekte, bazıları affedilmekte, bazılarının mahkûmiyetinin tasdiki sürüncemede bırakılmaktadır.

Demokrasiden vazgeçtik, bu tatbikatı en basit adalet hissi ile telif etmeğe imkân yoktur. Genç arkadaşımız Ülkü Arman, hem basın rejiminin ağırlığını, hem de bu rejimin korkunç derecede haksız tatbikatını protesto etmek üzere ahlak grevi yapmaktadır.

Bu sırada büyük tirajlı basının bir kısmının davranışı üzerinde durmak istiyoruz. Evet, büyük tirajlı gazetelerin kaygularından biri sürümü temin etmek ve okuyucuyu eğlendiren, günlük dertlerden uzaklaştıran mevzulara ehemmiyet vermek olabilir. Bu yüzden, Monako Prensinin izdivacı veya İran Şahının nişanlanması gibi hâdiseler, bol resimlerle, okuyuculara intikal ettirilebilir. Basın hürriyetini müdafaa ettiğimize göre, tasvip etmesek dahi, bu davranışa karışmaya hakkımız yoktur. Ancak Türkiye'de çıkan gazetelerin müşterek bir basın rejimine tâbi olduklarını ve, daha ötesi, bir gazeteye düşen vazifenin sadece halkı eğlendirmekten ibaret olmadığını unutmamız. Bu itibarla, zaten çok ağır olan bir basın rejiminin keyfi bir şekilde tatbik edilmesini protesto eden bir genç gazeteci arkadaşını hareketi esasında bütün Türk basınına ilgilendirmektedir. Ülkü Arman, maruz kaldığı şahsî haksızlığı protesto ederken, aynı zamanda, bütün basının durumu üzerine dikkati çekmiş oluyor ve bütün basının haklarını savunmuş oluyor. Böyle bir anda, büyük tirajlı basının bir kısmı bu hâdiseyi maalesef tamamen meskût geçmekte, sahifelerini İran şahına tahsis etmektedir. İşte üzücü olan ve viedan sahibi vatandaşları rahatsız eden olay budur.

Biz de İsteriz

Peki, sizi de il yapalım. Son günlerde Türk halk efkârını ve basını yakından ilgilendiren meselelerin başında il olmak isteyen ilçe sayısının 154'e çıkmış olması hâdisesi geliyor. Hükümetin gördüğü lüzum üzerine bazı ilçelerin il olacağı haberi matbuata intikal edince, birçok heyetler Ankara'nın yolunu tutmuş ve temsil ettikleri ilçeler adına, selâhiyetli şahıslarla görüşerek il olma arzularını belirtmişler ve kendi-

lerinden vaatler almışlardır. Bu arada, bir basın toplantısı dolayısıyla Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Şehireilik Profesörü Fehmi Yavuz da, bu mesele hakkındaki kanaatini belirtmiştir. Bu suretle mesele yeniden canlanmış ve sayın Profesörün ileri sürdüğü noktayı nazar matbuatta tekrardan münakaşa mevzuu olmağa başlamıştır.

Filhakika mesele çok ciddidir. Sayın Fehmi Yavuz'un ileri sürdüğü fikirlerde büyük bir gerçek payı mevcuttur. Herşeyden evvel, il ve ilçe teşkili bir anayasa meselesidir. Şu mânada ki, Anayasamızın 89 uncu maddesi, Türkiye'nin «coğrafi vaziyet ve iktisadî münasebet noktaî nazarından» vilâyetlere ve vilâyetlerin de kazalara ayrılacağı esasını vaz etmektedir. Profesör verdiği demeçte sarahaten bu noktaya temas etmemekle beraber, vilâyet teşkilinde gözönünde tutulması lâzım gelen kıstasın «bölgenin iktisadî bir bütün» teşkil etmesi gerektiğini söylemek suretiyle, tabir caiz ise bu görüşü **A n a y a s a** adına savunmaktadır. Hakikat halde bu görüş bir gerçeğe de tekabül etmektedir. 1950 senesine kadarki tatbikat bu merkezdedir. Yani, yeni bir vilâyet teşkil edilmesi icap ettiğinde coğrafi ve iktisadî münasebet daima gözönünde tutulmuştur. Halbuki 1954 seçimlerinden hemen sonra Kırşehir'in kaza ve ona mukabil Nevşehir'in vilâyet yapılması, sarahaten bu kıstastan uzaklaşmış olduğunu göstermektedir. İşte bu sebepledir ki sayın Profesör, vilâyet teşkili hususunda, iktisadî bir bütün teşkil etmenin lüzumu üzerinde ehemmiyetle durmuştur. Bu fikre objektif olarak iştirak etmemek güçtür.

Diğer taraftan mühim bir mesele de şudur : Vilâyet teşkili, her ne kadar bir kanun meselesi ise de, politik bir mesele olmamalıdır. Bir memleketin idari teşkilâtı, zaman zaman belki gözden geçirilmeli; fakat bu, siyasî endişelerden uzak, ilmî gerçeklere dayanan, zarureti miktarınca tâyin eden müstakil bir heyetin hazırlayacağı uzun vâdeli plânlara uygun olmalıdır. Böylece tazyik gruplarının, birbirlerinin menfaatlerine aykırı çalışmaları ve tesirleri neticesi olarak, il teşkiline gidilmemelidir. Bu, muhtelif bölge halkının birbirlerine düşmelerine sebep olur. Hakikaten vaziyet de bu merkezdedir. Kırşehir misali bunun canlı bir örneğidir.

Heyecan Politikası

Geçen günlerden birinde «Radyo Gazetesi», Polonya Hükümetinin dahilindeki hoşnutsuzlukları küllemek için Almanya ile olan bazı hudut meselelerini deşmekte olduğunu anlatıyordu. Bazı küçük çekişmeler bir tarafa bırakılırsa, dünya çapında bir siyasî muvazenenin temin edildiği bu yıllarda, bu gibi olayların tehlikesi etkileriyle birlikte epeyce azalmış bulunmaktadır.

Fakat bu heyecan politikasının en kolay, en tehlikesizi muhakkak ki iç olayları konu seçmekle yapılır. Elinde neticesinden emin olunan işler bulunmayan politikacıların hem kendisini, hem de politikasını yaşatabilmek için heyecan yaratmaya ihtiyaçları vardır. Mesut edemedikleri halkın bezginliğe düşmesi ve dayanağı olmayan politikalarının her an zembereği boşanmış bir saat gibi duruvermesinden korkarlar. Kendilerine çalışma gücü veren de bu heyecandır. İşin en kötü tarafı ise, hükümetlerin değişebileceği, fakat bu heyecan politikasına alıştırılmış halkın kalacağıdır. Hakikaten kısa vâdeli işlerde böyle bir heyecanın yararlı olacağı ve beklenilmedik büyük neticeler alabileceğini inkâr edemeyiz. Fakat her bakımdan geri kalmış bir memlekette kalkınmanın uzun vâdesini idrak ile, ona göre ayarlanmamış heyecanların beslenmesi büyük bir yük olup, vakit kazanma politikası olmaktan ileri gidemez. Kısa vâde-

Muhalefette İnönü

İKİNCİ CİLDİ ÇIKTI

1956 - 1959 senelerinde İnönü'nün mesaj, yazı, demeç ve konuşmalarının hepsini bu ciltde bulacaksınız.

Fiats : 20.— T.L.

Ödemeli sipariş kabul edilir.

Adres : Sabahat Erdemir, Nuruosmaniye Cad. 21, Refah Basımevi, İstanbul.

Not ; 1950 - 1956 senelerini muhtevî birinci cild de mevcuttur. Fiats : 10.— TL. dir.

li heyecanlara alıştırmış bir halkı da, yarım uzun vâdeli müsbet programlara alıştırmak çok güç olacaktır; işin bize en önemli tarafı budur.

Sık sık temel atmalar, büyük projelerden bahsetmeler ve bazı yapılan işlerin rakkamlarını büyültmek için küçük ölçüler kullanmanın neticeyi değiştirmeyeceğini, vakit ve imkânlar iyi kullanılmaz ise vakit kazanmanın bir işe yaramıyacağını herkes bilmekle beraber, «ümit dünyalarını» besleyebilmek için heyecana ihtiyaç duymaktadırlar.

Şayet bugün, ileri Batı dünyasında, tepesine çıkılıp ta etrafa bakılmaktan başka hiçbir işe yaramıyan Eiffel Kulesi gibi nesnelere yapılsa, ancak o memleketin yüksek bir refaha kavuştuğunu göstermekten başka birşey ifade etmez. Yani Batı böyle birşey yapmak cehaletini gösterecek devirleri geçmiştir ve yaparsa, halkın madde ile ilgili meselelerini halletmiş ve onun saadetine biraz daha neş'e katmak için uğraşılıyor demektir.

Bir zamanlar Kızılırmak Ankara'ya getirilecek diye konuşuldu. Şimdi de Boğaz köprüsü bilmem kaçmı defa sahneye konmakta. Lâf büyük «... iki kıtayı birleştirecek ve Amerika dışında dünyanın en büyük köprüsü olacak...», memleketimiz için ne büyük şeref! Sanki, yalnız bir vekâletlerin bütçesi bizim bütün bir bütçemizden kabarık olan Avrupa devletleri yapamaz da, biz, daha ilköğretim meselemizi yarı yarıya dahi halledememiş bir memleket iken, yaparız. Şayet bizim akılda olsalardı, İngilizlerle Fransızlar Manş'a kırk, İtalyanlar Sicilya ile kıta arasına hiç olmazsa bir köprüyü çoktan yapmışlardı. Köylerde okul yapmak, el emeğini kıymetlendirmek meseleleri gibi gösterişsiz işler hem güç, hem de heyecan politikası için elverişsiz konulardır. Ziraat sahalarının ıslahı gibi yirmi senelik programlar yerine, üç-beş araba vapurunun tatlı tatlı hallettikleri bir meseleyi ele almak tercih edilmektedir. Yeter ki gösterişli bir iş olsun, büyük laflar edilebilinsin.

Asya'yı Avrupa'ya bağlıyoruz, (zaten bu iki kıta birleşik ya! neyse), büyük projeler, maketler yapılmakta, beş seneden beri zaman zaman mütehassıslar getirilmekte ve yabancı firmalar parlak (!) tekliflerde bulunmaktadır.

Para bulundu, köprü yapıldı farzedelim. Bir köprüden neler geçer? Yağalar, müraferit taşıtlar ve katarlar. Bu köprü yayalara hizmet edemeyecektir.

Zira yalnızca iki sahil arasındaki mesafenin yazra güneşinde, kışın soğukunda asgarî yirmi dakikadan fazla bir yürüyüş yayalardan istenemez. Trenin geçmesi ise, Sirkeciyle Haydarpaşayı bağlamak demektir. Yani tren yolunun Haliçi, Galatayı, ve Köprüye kadar bütün boğaz sahilini katetmesi ve bunu Anadolu yakasında da aşağı yukarı tekrarlaması icabettir ki, bu da muazzam masraflara yol açacaktır. Neticede otomobil ve kamyonların normal olarak istifadesine açık olacaktır. Bu istifadeyi de ölçmek istersek, zaman ve masraf gibi iki unsur bakımından ele almalıyız. Şehrin iki kesif kısmı karşı karşıya bulunduğuna göre, bir müraferit nakil vasıtasının Dolmabahçe'de araba vapurunu beklemesi ve üzerinde geçiş esnasında kaybettiği vakitten, aynı vasıtanın Boğaz köprüsüne kadar gidip, onu geçip, geriye dönmesi için kaybettiği vakit çıkarmalıyız. Acaba elimizde ne kadar vakit kazancı kalır? İlk mektep talebeleri için güzel bir sual! Masraflardan sağlanacak kazançta gelince, bir otomobilden geçit için birkaç lira alındığına göre, araba vapurunun memlekete yüklediği masraf ta bundan daha az olması gerekir. Bir oto Boğaz köprüsünden dolaşırsa, yakıt ve arabanın amortismanı daha mı az olacaktır? Bu hesaplarda köprü lehine bir taraf varsa, yatırılacak paranın faizi ve köprü'nün bakım masraflarının toplamını da geçiriyor mu?

Türkiye'nin millî dâvaları olmadığını farzetsek ve daha aktif yatırım'ları tüketmiş, bir istihsal fazlamız olsa, yine de bu hesapların yapılması icabettir. Bir kişi bahçesine ağaç dikerken meyva ile süs ağacı arasında tercih için düşünürse, dünya çapında bir yatırıma giderken, bu köprü'nün herbir kuruluşunu ödeyecek olan halka, yapıldığına şüphe etmemiz imkânsız görünen hesapların küçük bir hülâsasını sunmak icabeder kanaatındayız.

Bir mühendisimiz su altı tüneli teklif etmişti. İlgililer nezdinde bu projenin müsbet karşılanmadığı haber verilmektedir. Konu projenin teknik özellik bakımından seviyesi bilinmemekle beraber, sistem olarak daha ucuz ve daha isabetli olduğu, teknik literatür için bir yenilik olmadığı bilinmektedir. Bu önemli köprü'nün, hiç te temenni edilmeyen bir savaş esnasında pek ucuz tahrip imkânı olduğu ve buna karşı müdafaasının güçlüğü gözönünde tutulmuş mudur?

Bu köprü'nün masraflarını İstanbul Belediyesinin karşılayamayacağı bellidir. Acaba bir memleketin imkânlarından önemli bir miktar, mahallî bir mesele için ayrılabilir mi? Boğaziçi gibi tabiatın üstün vasıflara sahibolduğu bir yere, kocaman bir beton nesne korsak yalık olmaz mı? Bu çok önemli unsurlara gelinceye kadar, daha basit seviyedeki ilkel unsurlar yolumuza çıkmaktadır.

İlgililerin bu işin «mucibini» hazırlamaları ve daha ucuz «heyecan konuları» bulmaları temenni olunur. İnşallah!

İkiyüz Frangın Hikâyesi ve Ötesi

Sadece birkaç gazetenin, pek ehemmiyet verilmeyen haberlerin yer aldığı sayfalarında, küçük puntolarla verilen bir haber, belki o gazete okuyucularının dahi gözünden kaçmıştır: Bir emekli konsolosumuz, yabancı memleketlerde vazifeli iken aldığı maaştan geri kalan 200 İsviçre-frangını 1957 yılında karısına bağışlamış, karısı da bu parayla kitap ve ilâç getirtmiş. Türk parasının kıymetini koruma hakkındaki kanuna aykırı hareket etmek suçu ile konsolos ve eşi hakkında dâva açılmış, konsolos beraet etmiş, fakat eşi 5 ay hapse mahkûm edilmiştir. Verilen cezayı mahkeme tecil etmiştir.

Türk parasının kıymetini koruma hakkındaki kanun ve bu kanuna dayanan kararnamelerin Türk vatandaşları ve yabancılar hakkındaki tatbikatı bugüne kadar Türk parasının kıymetini ne dereceye kadar koruyabilmiştir, bilmiyoruz. Fakat kanunun kabul edildiği 1930 yılından bugüne kadar geçen 29 yıl içinde Türk parasının kıymetinin birkaç defa düşmüş olduğu bir vakıadır. Asıl maksadı gerçekleştirememiş ve esasen tek başına gerçekleştirmesi de imkânsız olan bu kanun veya kararnameler bu şekliyle bize kazandırdığından çok şey kaybettirmektedir. Birkaç liralık döviz için mahkemelerde günlere ve aylara sürünmüş olan yabancı ve masum turistlerin durumu turizm propagandalarını tesirsiz bir hale getirmektedir. Profesyonel kaçakçı durumunda olmayan ve sadece birkaç doları bozdurduğu için mahkemelere sevk edilen ve büyük suç işlemiş gibi gazetelerde üstelik teşhir edilen Amerikalılar da bu mevzuatın kurbanları arasında bulunmaktadır.

İkiyüz İsviçre frangının (bugünkü rayiçle takriben 400 liranın) hikâyesinde ise mağdur, kocasının kazandığı ve bağışladığı frankları Türkiye'ye aynen getirmede, kitap ve ilaç olarak yurda soktuğu için muhakeme ve mahkûm edilen bir Türk vatandaşıdır.

Bu insanların maruz kaldığı muamelelerden, çektikleri sıkıntı ve üzüntülerden kanunun tatbikatçısı olanların vicdanları sızlamaz mı? Mevzuatı tatbikle mükellef olan hâkim, 200 franklık davada, hukuk hissini rencide eden bu müessif hâdisede, ancak tecil selâhiyetini kullanmak suretiyle meslekî ve vicdanî vazifesini yerine getirebilmiştir. Başka hâdiselerde belki bunu da yapmak mümkün olmamaktadır. İlgili kararname hazırlayan maliyecilerin bu durum karşısında vicdanlarında bir sızı duymaları için ya gerçeklere göz ve kulaklarını kapamış olmaları veya hislerinin nasırlaşmış bulunması lâzımdır.

Mesul mevkiide bulunanlar bu trajikomedilere, 'pire için yorgan yakınalara' bir son verilmesi gerektiğini kabul etmelidirler. Bedelsiz ithalât kararname-sini hazırlayan veya imzalayanlar Türkiye'de insanların mevzuat karşısında eşit olması esasının yıkılmış bulunduğu farkında değiller midir? Ânune vicdanı, ikiyüz frankla kitap ve ilaç getirtiren bir vatandaşı döviz kaçakçısı diye mahkûm ettiren bir idare ve hukuk anlayışı ile, bedelsiz ithalâtı serbest bırakmak suretiyle asıl döviz kaçakçılığını, profesyonel kaçakçılığı meşru kılan ve üstelik bunu teşvik eden bir idare ve hukuk anlayışı arasındaki tenakuzda: muzdariptir.

Asıl hayreti mucip olan nokta bu ızdırabın şimdiye kadar T.B.M.M. ne intikal ettirilmemiş olmasıdır. Milletvekillerinin bedelsiz ithalât rejiminden faydalanarak yabancı memleketlerden yeni veya eski otomobil veya başka eşya getirebilmelerindeki şahsî menfaatleri böyle bir teşebbüse mâni olan hakikî bir sebep olmasa gerektir.

Döviz suçları rejimi ile bedelsiz ithalât rejimi birarada bulunamaz. Bazı vatandaşları döviz suçluğu diye muhakeme eden veya hapisanelerde süründüren bir idare, diğer bazı vatandaşların döviz kaçakçılığı yapmalarını -netice itibarıyla- kabul ve hele bunu açıkça teşvik edemez.

İkiyüz franklık hikâyenin ötesinde görülen, insanların mevzuat karşısında bile eşit olduğunu kabul etmeyen, Dev-

let maliyesini dokunulmaz bir bürokrasi dükalığı ilân etmiş ve kendisini, -bilhas-sa döviz işlerinde- teşrii ve kazâi mura-kabe dışında sayan, kalıplaşmış ve nasırlaşmış bir idare zihniyetidir!

Y. K.

Dr. Gedik'in Seçim Anlayışı

Türkiye Büyük Millet Meclisine, bundan bir sene evvel C. H. Partisi Adana Milletvekili Dr. Suphi Baykam tarafından verilmiş bir soru önergesi bundan birkaç gün evvel cevaplandırıldı. Bu soru önergesinde Balıkesir kazalarından Bigadiç, İvrindi ve Sındırgı'da Belediye Reisleri seçimlerine niye uzun bir zamandanberi müsaade edilmediği soruluyordu. Filhakika 1580 sayılı Belediye Kanununun 93 üncü maddesi şöyle bir hüküm koymaktadır: «Belediye Reisinin yeniden intihabı icap eylediği takdirde Vali tarafından belediye Meclisi içtimaa davet olunarak yeniden belediye reisi intihabı yapılır». O halde herhangi bir sebeple olursa olsun, belediye reisliği ihlâl ederse, idare âmiri olarak Valiye düşen vazife, belediye meclisini derhal toplantıya davet etmektir. Belediye Meclisi de, kanunun diğer hükümlerine göre, reis olmak ehliyetine sahip bir âzayı seçer. Şimdi Dr. Suphi Baykam, yukarıda adı geçen üç ilçede niçin bir seneden fazla bir zamandanberi, Vali, meclisi toplantıya çağırıp da, Belediye Reisini seçtirmeyi diye soruyor. Sayın Dahiliye Vekili de, bu suale kesin bir şekilde şöyle cevap veriyor: «Bigadiç, Sındırgı ve İvrindi Belediye reisleri seçimleri 29.9.1958, 22.9.1958 ve 20.10.1958 tarihlerinde yapılmıştır.» (28 Kasım 1959 Zafer gazetesi, sayfa 1, sütun 2). Artık muhalefet milletvekiline teşekkür etmek ve susmak süşer değil mi? Muhalefet milletvekili böyle hareket etmiyor, efendim, diyor, Vali seçim yaptırmak için Belediye Meclisini toplantıya çağırmamıştır ki, belediye reisi seçilmiş olsun. Derhal anlaşılıyor ki, bu meb'usun konuşması maksatlıdır. Öyle ya, tarih zikrederek sayın Vekil, seçim yapıldı, diyor, sonra Vekilin tâbiriyle, «memleketi biraz tanımak fırsatını bile bulmayan» bir mebus, hayır, seçim yapılmadı, diyor. Tabii çok meraklı bir iddialaşma olduğu için, heyecanla diğer sütunlarda hâdisenin tafsilâtını okuyorsunuz. Ah, hayret! Bu ne biçim seçim! Yok, diyorsunuz, bir yanlışlık var. En

iyisi Zafer gazetesine bakmalı. Zira muhalefet gazeteleri hep maksadı mahsusla Vekillerin sözlerini tahrif ederler. He-men Zafer gazetesinin müteakip sütunlarına bakıyorsunuz. Ve derhal mesele anlaşılıyor. Filhakika, bu üç kazada Belediye reisleri iş başında vazifelerini yapmakta. Ama seçilmiş Belediye reisleri değil de, mansup reisler. Öyle ama sayın Vekil, beyanatının birinci kısmında sarahaten şu ve şu tarihlerde bu belediye reislerinin seçilmiş olduklarını söylemişti. Meğerse kendilerine göre, Belediye Kanununun 93 üncü maddesi yerine 90 nci maddesini tatbik etmekle, yani Belediye Reisini tâyin etmekle mesele halledilmiş. Demek oluyor ki, seçim demek, tâyin demektir. Eh artık seçim yerine tâyin varken, Demokrat Partinin demokrasi anlayışı ayan beyan meydandadır ve memlekete ne şekilde bir demokrasi getirmek istedikleri de, bir âzası tarafından da beyan edilmiş bulunmaktadır. Bu demokrasi değil, kakra-sidir.

Olmaz Vali Bey!

Olmaz ya, Vali Bey. Sizin Muhalefet Lideri İsmet İnönü'yü, «Bırakmayın, vurun, ateş edin» diye verdiğiniz emri tatbik etmezler. Çünkü sizin vurun emrini verdiğiniz temiz vicdanlı memurlar gayet iyi bilmektedirler ki, bu memleketi kurtaran ve burası üç büyük adamdan biri de İsmet İnönü'dür.

Uşak hâdiseleri, bu memleketin en temiz evlâtlarından birini ortadan kaldırmak için tertip edilmiş bir hâdiseye olduğunu Türk adliyesi isbat etti. Neşir yasakları ile ört bas edilmek istenilen olayın üzerinden esrar perdesi kalkınca, «İnönü'yü bırakmıyacaksınız; icab ederse vuracaksınız»; «Bırakmayın, vurun, ateş edin!»; «Vuracaksınız, eve sokmıyacaksınız!» diye verdiğiniz emirler, mahkeme zabıtlarına intikal ederek subut buldu. Böyle bir durum karşısında artık bu emirleri vermiş olan idare âmirine en azından istifa etmek düşer. Bundan ayrı olarak, değil İsmet İnönü için, herhangi bir vatandaş için dahi olsa, böyle bir emri vermiş olan idareciyi cezalandırmak ve hakkında takibatta bulunmak da savcılara terettüp eden bir vazifedir. Bu vazife yerine getirilmediği takdirde, bu suça iştirâk edecek olanların sayısı da artacaktır.

Şimdi vaziyet ne olacak? İktidar Uşak hâdiselerinde, en selâhiyetli ağızla-

ri ve kalemleri ile muhalefeti ve İsmet İnönü'yü itham etti ve suçlandırdı. Sanıklar hakkında tabikat açıldı ve mahkemeye verildi. Fakat muhakeme neticesinde sanıkların bir suçu olmadığı meydana çıkarak beraat ettiler.

Demek ki asıl sanıklar, ve hatâ mahkeme beraat kararı verdiği göre asıl suçlular dışarda. Bu suçlular şu veya bu şahıs olmayabilir. Asıl suçlu olan, Demokrat Partide mevcut olan zih niyettir. Bu zihniyeti cevaplandırıp da, demir parmaklıkların arkasına atmadıkça, memlekette arzu edilen nizamı kuramayız.

Hani Uşak hâdiselerinden sonra Mee lise verilen tahkikat önergeleri? Niçin bunları Meclis gündemine alıp da müzakere etmezler? Çünkü bilmektedirler ki, Uşak hâdiseleri muhalefetin değil, Demokrat Partinin tertibidir. Çünkü bilmektedirler ki, suçludurlar. Buna rağmen, suçu diğerlerinin üzerine atmak meharetni de gösterdiklerini sanırlar. Böyle bir zihniyetin karşısında ne yapmak lâzım geldiğini Türk Milleti, önümüzdeki seçimlerde gösterecektir.

Dış Ticaretin Seyri

1959 senesinin 9 aylık neticeleri elimizde mevcuttur. Bunları 1958 senesinin 9 aylık neticeleri ile karşılaştırmak faydalı olacak. Filhakika 1959 senesinin 9 aylık devresine ait neticelerin istikrar programının tesirlerini aksettirmesi icab eder, diğer taraftan 1958 in 9 aylık devresine ait neticeler enflasyonun hızla şahlandığı son devreye mütealliktir.

Acaba, bir yıldan fazla zamandan beri takibedilmekte olan istikrar politikasının dış ticaret bakımından neticeleri ne olmuştur? İthalât ve ihracatımız nasıl gelişmiş ve bunların seyri ilk tahminlere uygun olmuş mudur?

1959'un ilk ayında ihracatın kıymeti 656 milyon lira (234 milyon dolar) olup, geçen sene aynı devreye nazaran, 178 milyon lira yüksektir. Diğer bir deyişle, ihracatımızda yükseliş %37 nispetindedir. Diğer taraftan 1959'un 9 aylık devresinde ithalâtımız 840 milyon lira (300 milyon dolar) olup, geçen sene aynı devreye nazaran 152 milyon lira yüksektir. Diğer bir deyişle, ithalâtımızda yükseliş %22 nispetindedir. Görüldüğü gibi, ihracatımızdaki nisbî artış, ithalâtımızdaki nisbî artışın fevkinde olmuş ve dolayısıyla dış ticaret a-

çığımızda hafif bir azalma vuku bulunmuştur. 1958 in ilk 9 ayında 210 milyon lirayı tutan açık, 1959 un ilk 9 ayında 184 milyon liraya düşmüştür.

Bu neticeler tatmin edici sayılabilir mi? FORUM'un 117 sayılı nüshasında yaptığı bir hesaba nazaran, kademeli, ihracat primleri dolayısıyla, Sadun Aren 4 Ağustos devalüasyonunun fiili nispetinin %57 olarak hesaplamıştır. Bu vaziyete göre döviz ortalama kurunda %57 nispetinde bir azalmayı takiben, ihraç mallarının satış hasılatı aneak %37 nispetinde yükselmiştir. Demek ki ihracatımızda miktar itibariyle artış, fiyattaki azalmayı telâfi edecek kadar olmamıştır. Bu da ihraç mallarımıza talep elâstikiyeti düşük olduğunu ve (veya) ihraç mallarımızın arz elâstikiyetinin düşük olduğunu gösterir. 1959 yılında resmi makamların ihracatımız için yaptıkları tahminler 370 milyon dolar ile 440 milyon dolar arasında olmuştur. Reisi cumhurun tahmini 370 milyon dolar iken, Ticaret Vekilinin tahminleri 400 ile 440 milyon dolar arasında değişmektedir. Kanaatimize, 1959 senesinin geri kalan üç ayında 120 milyon dolarlık ihracat yapar ve böylece yıllık ihracatımız 350 milyon dolara çıkarsa kendimizi bahtiyar addedebiliriz.

İthalâta gelince; ithal temayülümü zün de resmi makamlarca fazla yüksek tahmin edildiği anlaşılıyor. 1959/60 bütçesi 550 milyon dolarlık bir ithalâta göre hesaplanmıştır. Meclisi açış nutkunda Reisi cumhur, ekonomiye 1959 zarfında kotalar suretiyle 560 milyon dolarlık bir ithal imkânının verildiğinden bahsetmektedir. Oysa ki 1959 un ilk 9 ayındaki fiili ithalât sadece 300 milyon dolar olmuştur. Geri kalan üç ayın hitamında ithalâtın 400 milyon dolar civarına yükselmesi muhtemeldir. Bu ya ithalâtçıların verilen imkânları tamamen kullanmamasından veya nazari olarak mevcut imkânların fiilen ithalâtçılara intikal ettirilmesinden ileri gelebilir. İkinci ihtimal daha çok varit olmaktadır.

Mevzu bahis iki 9 aylık devrede ithalât ve ihracatın bünyelerinde vuku bulan değişimleri de kısaca gözden geçirelim : 1959 devresinin ihracatında artış gösteren başlıca maddeler hububat, canlı hayvanlar, pamuk, kûspe, yün, deriler, tohumlar olmuştur. İhracatta vuku bulan 178 milyon liralık artışın başlıca sebepleri, hububatta vuku bulan 70 milyon liralık pamukta vuku bulan 57 milyon liralık ve yünde vuku bulan

25 milyon liralık artışlardır. Buna mukabil maden ihracatında, aşağı yukarı tamamen kromdan hasıl olan 20 milyon liralık bir azalma olmuştur.

İthalâtteki bünye değişmelerine gelince; makine, akaryakıt ve iplikler ithalâtının kıymet ve miktar itibariyle, fazla değişmediği görülmektedir. Buna mukabil, ithal edilen demir çelik miktarı bir misli yükselmiş, nakil vasıtaları ile ilâç ve boyalar, kıymet itibariyle bir misline yakına yükselmiştir.

Milli Savunma Bakanlığı Açıklaması

Anladığımız göre, Millî Savunma Bakanlığının, Anadolu Ajansı eli ile yaptığı açıklama, basında çıkan haberlerin gerçeğe uymamasından ziyade, General, Amiral ve Albayların mecburi sağlık muayeneleri hakkındaki Bakanlık emrinin, kendi bünyesinde uyandırdığı görülen geniş tepkinin, basına aksetmesi üzerine yapılmışa benzer.

M. S. Bakanlığının açıklaması ve mecburi muayenelerin, ihtiyariye döndürüldüğüne ait basında görülen haberler, bir bünye arızası olabileme ihtimallerine rağmen, ne yazık ki, gerekli inceleme ve araştırmaya tâbi tutulmadı.

Geçmişten devam edegelen bir çekingenlikle, M. S. Bakanlığına ait tenkit bir yana, her hangi bir görüşün, düşünüşün, basında açıkladığı, toplumda tartışıldığı görülmüş değildir. Toplum olarak bu çekingenliğimiz, tesirli bir kontrolü imkânsız kıldığı gibi, meseleleri tartışılma konusu yapılmayan bir bünyenin, yeni fikirlerin etkisinden yoksun kalacağı da şüphesizdir. Neticede, hizmetin işleyiş ve yürütülmesinde, mevcut olabilecek aksaklıklar ve personelin şikâyet konusu edebileceği statüler, belki de yıllarca sürecek ve bir çok acı haksızlıkların doğmasına sebep olacaktır. Kaldı ki, dışarıya açılmış pencereleri olmayan kapalı bir bünyenin, her zaman sıhhatli olacağı söz götürür olduğu kadar, her bünye gibi M. S. Bakanlığının da bünye ve kuruluşu, işleyiş konusunda da söylenecekler bulunabilir. Bunlarda hiç bir zaman askerî bir sır değildir.

M. S. Bakanlığının açıklamasını

niçin ikna edici bulamadığımızı ve meselenin bizim açımızdan görünüşü hakkında düşüncelerimizi açıklamaya çalışacağız.

Bizim bildiğimize göre, olağan üstü haller bir yana, terfi ve tâyinler 30 Ağustosta yapılmaktadır. Bakanlık bünyesinde, geniş ölçüde tâyinler yapma zaruretinin bulunup, bulunmadığını bilmediğimiz için, bu ölçüde tâyin değişikliğini ihtimal dışı bıraktığımızdan, Bakanlığın; personelin sıhhi durumuna uygun tâyinler yapmak için bu muayenelere ihtiyaç duyduğu yollu açıklamasını ikna edici bulamıyoruz. Kaldı ki, 4273 sayılı, subaylar heyetine ait terfi kanununun, 18 nci maddesi, terfi esaslarından birini de, sağlık durumuna bağlamıştır. Bu bakımdan, Bakanlık 30 Ağustosta, tâyin ve terfileri yaparken, yetkili sağlık kurullarınca personelin, sıhhi durumu, o tarihte tesbit edilmiş olsa gerektir. Eğer bu yapılmadan, terfi ve tâyinler yapılmışsa, kanunun açık hükmüne rağmen yapılmış bir usulsüzlük mevcuttur. O takdirde de yetkililerin, kanunun bu hükmünü yerine getirmemekten doğan, durumlarının tesbiti gerekir.

Mecburi muayenelerin, ihtiyariye geçirildiğine dair basında görülen ve yalanlanmayan haberlerden anladığımızı göre, emirin oldukça geniş bir tepki yapması muhtemel olduğu gibi, kanunî bir dayanağı da olmasa gerek. Çünkü emir bir hizmetin yürütülmesi ile ilgili olmalıdır. Meselede ise hizmet unsuru olmadığı için, bakanlık emrinin yerine getirilmemesi halinde, emre itaatsizlik gibi bir suçun doğması pek düşünülemez. Her halde, ilk emrinden dönerken, Bakanlık bu ihtimali de göz önünde tutmuş olsa gerek.

Bizim anladığımızı göre, üst kademelerde bir kadro şişkinliği olması ihtimal dahilindedir. Basına aksettğine göre, bu yıl, terfi durumuna giren yüzün üstünde Albay terfi ettirilmemiştir. Bir mesleğe intisap edenlerin, mesleklerinin en yüksek kademesine yükselme emelini taşımaları pek tabiidir. Bütün ömrünü yıpratıcı bir mesleğe, feragat ve fedakârlıkla hasreden insanların, üst kademedeki tıkanma olduğu düşüncesiyle terfi ettirilmez ve bir üst derece maaşı da alamazlarsa, bunun moral kırıcı etkilerini beklemek gerekir. Diğer taraftan, üst kademelerdeki personel

şişkinliği sebebiyle, Bakanlığın bunlara bir çeşit görev bulmada güçlük çekmesi de mümkündür. Basına aksettği kadar oldukça bir yekûn teşkil eden, tetkik kurullarına yapılan tâyinlerde, bu görüşümüze temel olabilir. Yalnız, yedi eylül olaylarından sonra, İstanbulda görevli bir çok kumandanlar tetkik kurullarına alınmıştı. Tahkikat sonucu yeni vazifelere atandıkları bilindiğine göre, haklarında şikâyet, idarî ve adli tahkikat açılanlarında, tetkik kurullarına tâyin edildiklerini düşünebiliriz. Bu takdirde de, sebepsiz tetkik kurullarına alınanlar, kendilerini bir çeşit suçlama altında görebilirler. Bu durumda olanlarla, haklarında tahkikat sonuçlananların, kendilerinin yeni vazifelere tâyinlerini, bir çeşit onur meselesi yapmaları mümkündür. Bu düşünce çerçevesinde şu sonuca varabiliriz; Bakanlık kadro tıkanıklığını giderip, terfi durumuna girenlere, terfi imkânı sağlamak ve görev bulabilmek için emekli müddetini dolduranlardan büyük ölçüde emekliye ayırmak için mecburi sağlık muayenelerine baş vurmaya zorunda kalabilir. Fakat elindeki kanunî yetkiyi kullanılmıyarak, dolanbaçlı yollara sapanması, kendisini zayıf düşüreceği gibi, bu yol psikolojik destekten de yoksundur. 1947 de mecburi muayeneler sonucu emekli muameleleri yapılmıştı. Bu güne deyin, o tarihte yapılan işlemlerin hikâyeleri süregelmiştir. Aynı usule başvurunca ister, istemez bir takım âdil olmayan işlemlerin olması ihtimaliyle, personelde huzursuzluk başlaması mümkündür.

Halbuki bu tertiplere zannımızca hiç lüzum yoktur. Emekli Sandığı Kanununun 39 ncu maddesini, âdil bir şekilde kullanarak, emeklilik müddetini dolduranlardan, bir kısmı, emekliliğe sevk edilebilir. Sözünü ettiğimiz maddede bu maksatlar için kabul edilmişti, yoksa hoş gitmeyenleri görülen lüzum üzerine emekliye sevk ederek, bir baskı vasıtası olarak kullanılsın diye değil.

Kanaatimizce personel aleyhine kanunî bir eşitsizlikte giderilirse, 39 ncu maddenin tatbiki halinde, şikâyet konusu edilecek esaslı bir unsur giderileceği gibi belki de, bir çok istiyerek de ayrılmalar olabilir. 3661 sayılı Devlet Memurlarının maaşlarının tevit ve teadülüne dair kanuna göre, kadrosuzluk sebebiyle terfi edemeyenlerin,

iki üst derece maaşı almaları sivil sektörde mümkün olduğu halde, M.S. Bakanlığın personeli bu imkândan mahrumdur. Generallik terfi durumuna girdiği halde, kadro veya 4273 sayılı kanunun 9 ncu maddesine göre, Genel Kurmay Başkanı tarafından seçilemeyenler bir üst derece maaşı almak için asgari iki terfi süresi, yani altı (6) sene beklemek zorundalar. Bu durumda olup da üst derece maaşı alamayanlar şimdi emekliye ayrılırlarsa, açık bir eşitsizlik doğacaktır. Eğer kanun tadil edilip, terfi şartlarını haiz olup da terfi edemeyenlere, sivil sektörde olduğu gibi, bir üst derece maaşı almak imkânı sağlanırsa, general maaşı alacak ve emeklilikleri de o derece üzerinden yapılacak albayların, tatmin edileceğini düşünmek ileri bir tahmin kabul edilmemelidir. Eğer tahminimiz doğru ise üst rütbelerdeki kabarıklık gidermek için âdil bir tatbikatla, bundan da başka çare yoktur.

Eyup Han'ın Beyanâtı

Memleketimizde sıcak bir sevgi ile karşılanan, Pakistanın, sayın Devlet Başkanı, mmeleketine dönüştürülen çok kısa bir süre sonra, Nasır'ı davet etti. Eyup Han, Bağdat Paktının uzlaşmaz düşmanı olan ve CENTO'ya karşı da iyi hisler beslemeyen, Birleşik Arap Cumhuriyeti Başkanına, CENTO'nun, Orta Doğuda komünizmin yayılmasını önleyen, ne kadar müessir bir organ olduğunu açıklığa kavuşturmuştu. Ankara dönüşünün hemen akabinde bu beyanatın yapılması, son görüşmelerde alınan bir karar sonucu, CENTO paktı memleketlerinin, Nasırla yeni bir yaklaşma aradıkları intibahı veriyor.

Nasırın komünistlere karşı açtığı mücadele, Nuri Sayid'in devrilişinden sonra, ihtilâl liderlerinin, Suriyenin yolunu takip edeceği ümitlerinin gerçekleşmemesi, Nasır taraftarı Milliyetçilerin, İraktaki yenilgisi, yeni rejimin komünistlerle geniş işbirliği, Kasımın son zamanda, eski Bağdat rejiminin güttüğü, Verimli Hilâl plânını yeniden, söz konusu edişi, Nasırla anlaşmak için müsait bir havanın geliştiğini düşündürebilir. Fakat bütün bu unsurların, Nasırın CENTO ya karşı tutumunu değiştireceğini sanmıyoruz. Çünkü, kendisini bu Pakla-

ra karşı cephe aldırın esas unsurlar değişmemiştir. Nasır, Bağdat Paktını, Arap birliğinin gerçekleşmesini önlemek ve İngilterenin, eski kolonilerini, nüfuz bölgelerini, endirek yoldan kontrol altında tutmak için gırışılmış bir tertip olarak yermiştir. Bugün, kendisi CENTO'ya girmekle veya bu pakla işbirliğine yanaşmakla, vaktiyle Bağdat hükümetinin suçlandırdığı durumuna düşeceğini düşünmeyecek midir. Kaldı ki, bunun Rusya ve Hindistanla olan münasebetleri üzerinde yapacağı tesiri çok iyi tartacak durumdadır.

Bize kalırsa, Kahire - Bağdat arasındaki münasebetlerin bugünkü safhasında, bu davet Kahire tarafına kayma ve Irak üzerine, dolanbaçlı yollardan baskı getirmek gibi görülebilir. Bu da Irakın daha çok sola dayanma ihtiyacını duymasına, daha fazla sola kaymasından başka bir sonuç vermez.

İngiliz Alman Görüşmeleri

İngiliz Başbakanının, geçen yıl, Moskovayı ziyaretinden bu yana, iki memleket münasebetlerinde gözle görülür bir soğukluk başlamıştır. Zaman, zaman iki taraf basınında, bir birini suçlamaya kadar varan tartışmalar, Dr. Adenauer'in Londra'yı ziyaretinden önce yatıştı. İki taraf basını da, görüşmeleri verimli kılacak bir havayı hazırlamaya çalıştılar. Almanlar, Amerikanın da desteklediği, ekonomik yoldan Avrupanın siyasî birliğine yönelişini İngilizlerin durdurmağa çalıştığını, bu maksada varmak için de Ruslarla anlaşma yolu araştırdığı inancında. McMillan'ın, Moskovayı ziyaretinde, Batının, hususıyla Almanyanın sırtından, Ruslara bir takım tavizler verdiği, İngilizlerin ayrı bir sulh plânı tasarladıkları şüphesindeler. Almanya, Fransanın da desteğiyle, Doğu-Batı arasında varılacak anlaşmanın, Avrupadaki siyasî Statükonun ve yeni şekillenmenin aleyhine gelişmesini önlemek maksadıyla, Zirve Konferansının geçici bir anlaşmaya varılan bir konferans değil, Avrupanın güvenlik meselesinin sonuca bağlandığı, kesin sonuçlu büyük meselelerin karara bağlanaca-

ğı bir konferans olmasını istiyor. Bu sebeple, zirve konferansının gündeminin, yalnız Berlin, Almanya meselesi ve Avrupada kuvvet ve silâhların azaltılmasına hasredilmesine taraftar olmadığını muhtelif vesilelerle açıklamıştır. Dr. Adenauer, Zirve Konferansının gündeminde, baş yeri, genel silâhsızlanma meselesinin almasını ısrarla istemektedir. İngilizlerle bu konuda görüş ayrılığı mevcuttu. Londra görüşmelerinin bu ayrılığı gidermediği anlaşılıyor. Fakat, Ruslara bir takım tavizler verildiğine ve İngilterenin ayrı bir sulh plânı olduğuna dair, Alman Başvekilinin şüphelerinin giderildiği ve Cenevrede, Ruslara verilen, batı teklifindeki görüşlerinin değişmediğine, Dr. Adenauer'in temin edildiği bildiriliyor.

Geçen yıl, Pariste, İngiliz tasarısı serbest ticaret bölgesi plânının reddi, Almanyanın da Fransayı desteklemesi sonunda, müşterek pazarın gerçekleşmesi, İngiltereyi oldukça sinirlendirdi. İngiltere, asırlarca Avrupanın tek bir devletin hâkimiyeti altında birleşmesine karşı dövüşmüştür. Siyasî ve kuvvet muvazencesinin aleyhine dönmemesi için süreli gayretler sarfetti. Bu gün ekonomik yoldan, Avrupanın siyasî birliğini ger-

çekleştirme gayretlerini, bir Devlet yerine, Avrupada bir blokun hâkimiyeti olarak görüyor. Bu bakımdan, Avrupa muvazenesi ve kendisinin deniz aşırı İngiliz Milletler Camiasıyla olan münasebetlerini tanzimde, yeni güçlüklerle karşılaşmış bulunuyor. Hakikî sebep bu olduğu halde, Avrupanın yeni şekillenmesini, kendisine karşı bir hareket olarak göstermeye çalışması, haklı bulunamaz. Çünkü Avrupa, Rusya'dan gelen baskıya, ancak kuvvetli siyasî ve ekonomik birliğe ulaşmış, bir bünye içinde karşı koyabilir.

Avrupanın yaşaması da buna bağlıdır. İngilterenin de, artık, eski muvazene politikasının yerini alacak, Avrupanın yeni şekillenmesini benimseyen, onunla verimli işbirliği imkânları sağlayacak, yeni bir politikaya ihtiyacı vardır. Londra görüşmeleri, bazı ekonomik tavizler karşılığı, İngilterenin, Fransız - Alman liderliği altında, Avrupanın yeni şekillenmesine razı olma ihtimalini sağladığı anlaşılıyor. Bu bakımdan ekonomik alanda, Londra konferansı oldukça başarılı sayılabilir. Fakat, Zirve Konferansı konusundaki fikir ayrılığında, taraflar arasında bir yaklaşma sağlanamamıştır.

Efendi Bir Millet Nezdinde Sefirlik

Leylâ ÇAMBEL

«Hiçbir ülkede bu kadar seve seve sefirlik yapmış değilim. Çetin bir görevdi gerçi... defne yaprakları mı? ne gezsün? Yangın dört bir tarafı sarmıştı, olsa olsa bir nebze itfaiyecilik yapmak düşebilirdi. Fakat ne millettir Türkler! Onları ilk dünya savaşı günlerinden beri tanıyordum ve öylesine seviyordum ki! Serapa EFENDİ olan bir halk ve bir millet!»

Bu sözleri Franz von Papen geçenlerde, Baden-Baden'de, Cumhuriyetimizin 36 ncı yıldönümüne rastlayan 80 ncı doğum gününde söyledi. Mesut bir tesadüf eseri olarak orada bulundum. 75 kişilik bir sofraya idi. Ailesi erkânı ile, hareketli hayatının çeşitli safhalarını temsil eden yakın dostları vardı. Bu sözleri söylediği sırada sofraya alkıştan çınladı: «Yaşasın Türkiye!» Ve kadehler kalktı Türkiye şerefine.

Almanya'nın eski Şansölyesi devam-

la: «Faal hayatımın son safhası Türkiye oldu.» dedi. «Bu safhayı ne kadar severek hatırlıyorum. Türkiye'den bugün bana ulaşan selâm ve iyi dileklerden ne kadar mütehassis oldum. Türkiye haddi zatında bir Asya devleti idi. Çapı yüksek devlet adamları eliinde bir Avrupa devleti oldu. Türkiyesiz bir Avrupa ne kadar fakirdir, başsız bir gövde! Müdafaası dahî kabil değildir. Türkler Avrupa medeniyetinin koruyucusudur, doğu tehlikesi karşısında.»

Bu sözleri söyleyen adam yalnız bir diplomat veya devlet adamı değil, ilk cihan harbinde Türk üniformasını giymiş olan bir askerdir.

Dünyanın allak bullak olduğu bir sırada, Türkiye Cumhurbaşkanından aldığı ilhamla Von Papen'in itfaiyecilik görevini, muvaffakiyetle başarabilmesi, bu üç sıfatı da - diplomathığı, devlet adamlığı ve askerliği - şahsında

meccetmesi sayesinde mümkün olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti o yıllar kritik yıllarda, iki safhada beliren üç çeşit baskıya karşı koymak zorunda idi. İlk safhada :

1) Harbe katılmamız için, müttefiklerin yaptığı sürekli zorlamasına,

2) İştahı gitgide açılan Hitler Almanyasının tehdidinde,

3) Ve Hitler ile kader birliği yapan Rusya'nın, Boğazları ele geçirmek ve Akdeniz'e çıkmak için fırsat kollamasına göğüs germek mecburiyetinde idi.

İkinci safhada :

1) Müttefiklerin arttırdıkları zorlama,

2) Dünyayı yakmak yıkmak pahasına da olsa, Hitler'in delice macera siyaseti,

3) ve, Hitler ordularının hücumuna uğradıktan sonra, saf değiştiren Rusların, Türkiye hususunda ileri sürmeğe başladıkları şartlar, dolayısıyla, Türkiye son derecede nazik bir durumda bulunuyordu.

Türkiye Cumhurbaşkanı'nın realist görüşü ve azimli siyaseti ile, Almanya Büyük Elçisinin iyi niyeti ve diplomatik mahareti olmasaydı, Avrupa ve Asya arasında gayet kritik bir coğrafi mevki işgal eden Türkiye, bu çeşitli baskılardan hiç değilse birinin kurbanı olup, toprakları yangın yerine dönmiyecek miydi? Hiç şüphe yok ki, Von Papen, Türkiye'de, gayet zor şartlar altında vazife görüyordu. Temsil ettiği devletle, nezdinde sefir bulunduğu devlet arasında, savaşın son safhasına kadar, fiilî barışı korumakla kalmadı. Bunun ötesinde, Türkiye'nin bağımsızlık tezini, dünyayı Almanya'ya ramederek, bütün ülkeleri sömürge ve peyk yapmak hırsı içinde, cihangir edaları takınan bir diktatöre kabul ettirdi. Bu öylesine bir marifetti ki, iyi niyet ve diplomatik maharet de kâfi değildi. Görevli bulunduğu ülkeyi gerçekten sevmek ve takdir etmek, ve bu sevgi ve saygı duygularını, hudutsuz selâhiyetlere malik bulunan dediği dedik bir diktatöre maletmek gerekiyordu.

III üncü Reich'in Türkiye Büyük Elçisi işte bunu yaptı. Mussolini İtalya'sının, Yunanistan'a saldırısının ertesini günü Türkiye, Cumhuriyet Bayramını kutluyordu. Türkiye Cumhurbaşkanı'nı tebrik ederken, von Papen şunları söyledi :

Zâti âlilerinin ve memleketlerinin şu sırada ne kadar endişeli olduğunuzu

bilmiyor değilim. Karşılaştığınız durumun vehametini müdrükim. Müsaadezaizle zât-i âlilerine şu teminatı vermek istiyorum : Diplomatik vaadler size birtakım kuru gürültü gibi gözükebilir. Ancak, karşınızda duran adam, üniformanızı giymek ve sizinle omuz omuza saşmak şerefine nail olmuş olan, Türkiye'yi ikinci vatanı gibi seven bir adamdır. Zât-i âliniz beni burada sefir olarak gördükçe, memleketinizin sulhü benim memleketim tarafından ihlâl edilmeyecektir. Karar vermek arifesinde olduğunuz bu sırada, size bunu söylemeği

vicdan borcu biliyorum.»

1 Bu sözler bir centilmenin sözüydü ve centilmen - elçi bu vâdini tuttu. Türkiye onu unutmuyacaktır, 19 uncu asırda benliğini Osmanlı İmparatorluğunun tamamıyeti için ortaya koyan İngiliz Büyük Elçisi Sir Stratford Canning de Redcliffe'i unutmadığı gibi :

Franz von Papen'in doğum gününün en büyük bayramımıza rastlaması gerçi bir tesadüftür, fakat Türkiye için hususî bir mânâ taşıyan mutlu bir tesadüf!...

İncelemeler

Avrupa Müsterek Pazarı ve Türkiye «Meselenin Üç Cephesi»

Besim ÜSTÜNEL

Yunanistan'ı takiben memleketimizin de Avrupa Müsterek Pazarına iştirak etme arzusunun resmen izhar ettiği gündün beri efkârı umumiye ve basınıımızı işgal eden en önemli meselelerden biri bu iştirakin ne gibi neticeler tevli edebileceği, memleketimizin lehine mi, aleyhine mi olacağı hususunu araştırmak olmuştur.

Türkiye'nin Müsterek Pazar'a kabul edilmesi halinde, bundan ne gibi avantajlar temin edilebileceği, bu avantajlar yanında ne gibi desavantajların bahis mevzuu olabileceği, yeni şartlara intibak edebilmek için nasıl bir iktisat politikasının takibi gerektiği hakikaten üzerinde düşünmeğe ve ciddî, ilmî araştırmalar yapmağa değer mes'elelerdir. Halbuki bu konu ile ilgili olarak günlük gazetelerde yazılan yazıların veya yapılan konferansların çoğu işin ehemmiyetiyle mütenasip bir seviyeye varmaktan çok uzak kalmış ve bu sahada ciddî bir incelemeye bildiğimize göre ne resmî ne de gayri resmî mehafilde henüz tevessül edilmemiştir.

Bununla beraber, mevcut nesriyat arasında çok önemli mes'elelere temas edilmiş olduğunı da tespit etmek mümkündür. Fakat, bunların çoğunda mes'

eleler ya bir cephesinden veya diğer cephesinden ele alınarak mütalâa edilmekte, Müsterek Pazar'a iştirakin leh veya aleyhinde perakende bazı argümanlar ileri sürülmektedir.

Bazı kimselerin sadece işin sosyal cephesi üzerinde durdukları, diğerlerinin siyasî ve askerî zaruretlerden bahsettikleri görülmekte ve bu sahalarda temini ümit edilen menfaatler uğruna ne gibi iktisadî menfaatlerin feda edilmesi zaruretiyle karşılaşılabileceği pek düşünülmemektedir.

Halbuki, işi esasından ele alıp ciddî bir tetkike tâbi tutarsak görürüz ki Avrupa Müsterek Pazarına iştirakin en azında üç ayrı cephesi bahis mevzuu olabilir : Siyasî, sosyal ve iktisadî cephe-leri.

1957 Martında Roma'da Batı Avrupa altı memleketin temsileileri tarafından imzalanan Avrupa Müsterek Pazarı Andlaşmasının esas gayeleri arasında Batı Avrupa'da uzun vâdeli bir siyasî birleşmenin ve sosyal kaynaşmanın tahakkuk edebilmesi için lüzumlu şartları hazırlamak gibi iktisat dışı gaye ve ideallerin de bulunması meseleyi, ister istemez çok cepheli bir sosyal problem haline getirmektedir.

Altı Avrupa memleketinin -ilerde diğer O.E.E.C. memleketleri katılabileceği- bu andlaşmadan bekledikleri şey, sırf iktisadî bakımdan pazarlarını birleştirmek ve yeni sürüm imkânları temin etmek değil, buraun çok üstünde, çok daha mühim saydıkları diğer bazı gayeleri tahakkuk ettirmekti. Bunlar arasında bilhassa Av. Birleşik Devletlerinin yakın bir gelecekte tahakkukunu sağlamak, Soyvet Bloku ile Amerika arasında üçüncü bir kuvvet, muvazene unsuru olabilecek üçüncü bir blok teşkil ederek Avrupa'nın emniyetini ve menfaatlerini korumak ve nihayet Avrupa medeniyetinin ve kültürünün zamanımızda mâruz bulunduğu tehlikeleri her taraf ederek onu eski parlak seviyesine eriştirip, o seviyede muhafazasına çalışmak gibi gayeler bulunuyordu.

Müşterek Pazar Andlaşması ile derpiş edilen gayeler hakkındaki kısaca izahatımız da gösteriyor ki, Türkiye'nin böyle bir andlaşmaya katılmak istemesi de çeşitli gayelerle olabilir veya gaye tek olsa bile, iştirakin millî bünyemiz üzerindeki tesirleri çok çeşitli olabilir.

Zaten, şimdiye kadar basınıımızda yayınlanan makale ve etüdler incelenirse, iştirak gayelerimizin ve ortaklıktan beklediğimiz menfaatlerin ne kadar çeşitli olabileceğinin tesbit etmek kolayca mümkün olacaktır.

Siyasî gayeler ve muhtemel inkişaf lar :

Türkiye'nin Avrupa Müsterek Pazarına ortak olmak istemesinin sebeplerinden biri, bazı yazarlarımızın da açıkça ifade ettikleri gibi, mukadderatını dış politika-bakımından Avrupanın kine bağlamış olması veya bağlı imiş gibi görmesidir.

Çeşitli siyasî ve askerî paktlarla, dış politikasını Batı Avrupa memleketlerinin politikasına paralel olarak yürütmeye çalışan memleketimiz artık, kendisini her bakımdan bir Avrupa memleketi saymakta, hattâ Orta Doğu'da kurulan askerî veya siyasî paktlardaki mevaidi yetinin sebebini bile Orta Doğu ile Avrupa arasında bir köprü kurmak vazifesini ifa etmekte olduğu şeklinde izah etmektedir.

Türk hariciyesinin bir müddetten beri bölge andlaşmalarına, askerî paktlara ve birleşmelere ne kadar büyük bir ehemmiyet verdiği malumdur. Son zamanlarda geçirilen bazı acı tecrübeler, uğranılan hayal kırıklıklarına rağmen hariciyemizin hâlen aynı görüşü muha-

faza etmekte olması da kuvvetle muhtemeldir. Binaenaleyh, bu durum karşısında Batı Avrupa memleketleri ile siyasî ve iktisadî bağlarımızı kuvvetlendirecek ve ilerde bir birleşme ve kaynaşmaya bile imkân hazırlıyacak böyle bir andlaşmaya katılma hususunda hariciyemizin gösterdiği heves ve isticali anlamak pek de zor olmayacaktır.

Fakat şunu da hatırdan çıkarmamak lâzımdır ki, dış politikamızı tamamen Batı Avrupanın kine bağlamak, iktisadî bakımdan onlarla birleşmeye karar vermek, dünya politikasında pek de lehimizde olmayan bazı cereyanlar yaratabilir. Bunlar arasında bizi çok müskül vaziyete düşürebilecekler, millî menfaatlerimizi haleldar edebilecekler bu unabilir. Meselâ, bizim Müsterek Pazar'a girme kararımız İngiliz hariciyesinin hoşuna gitmiyebilir ve dolayısıyla İngiltere ile olan münasebetlerimizin rengi günün birinde değişebilir. Bazı kimseler bunu zayıf bir ihtimal olarak görebilirler. Fakat, İngiltere'nin Süveyş krizinde yegâne silâh arkadaşı olan Fransa'ya bile Süveyş harekâtından kısaca bir zaman sonra -tesadüfen Müsterek Pazar Andlaşması ile ilgili pazarlıklar yapılırken- neler yaptığı, Fransa'nın menfaatlerine ve dış politikasına uymayan bir tavır takındığı düşünülürse, günün birinde Türkiye'nin de dostlarından anlayışsızlık görmesinin mümkün olduğu anlaşılır.

Meselâ Türkiye, İngiltere'nin liderliği altında kurulan yediler anlaşmasına katılmayıp ta, altıların kurdukları Müsterek Pazar andlaşmasına iştirake karar verdiği için günün birinde İngiliz hariciyesinin Kıbrıs politikasını değiştirmek veya tekrar gözden geçirmek tüzumunu hissetmiyeceğini kim garanti edebilir? Yahut, Amerika Birleşik Devletlerinin bu sene açık veren tediye bilançosunu bahane ederek dolarla satın alınan mallara karşı tatbik edilegelen diskriminasyon tedbirlerine artık göz yummayacağını beyan etmesi gibi, başka bir diskriminasyon şekli olan iktisadî birleşmeleri ve bu arada Avrupa Müsterek Pazarının hoş karşılamaması ihtimalinin hiç mevcut olmadığını kim söyleyebilir?

Diğer taraftan Fransa gibi sabıkalı bir emperyalist ve müstemlekeci ülke ile iş ve mukadderat birliği yapmaya karar vermeyiz karşısında tarafsızlar ve Asya-Afrika Blokunun bize karşı nasıl bir cephe alacağı, gerek Birleşmiş Milletlerdeki oylamalarda, gerek ihraç malla-

rimıza karşı boykotlar ilânı yoluyla millî menfaatlerimize maddî ve mânevî bakımdan ne gibi zararlar verebileceği de nazarı itibare alınmak icabeder.

Görülüyor ki, Müsterek Pazar'a iştirakin siyasî cephesi ele alınca, çeşitli mes'eleler ortaya çıkabilmektedir. Ortaklıktan siyasî bir takım faydalar sağlanması ihtimali yanında, hatırı sayılır birtakım mahzurların da doğabileceğini hesaba katarak bu meselelerin ciddi ve etraflı bir tetkike tâbi tutulması icabeder.

Sosyal sebepler ve tesirler :

Müsterek Pazar'a ortak olmamızın iktisadî dış saikleri arasında «sosyal gayeler» in de mühim bir yer işgal ettiğini görüyoruz. Birçok yazarlarımız Avrupa Müsterek Pazarına iştirakimizin bugün halledilmemiş birçok sosyal problemlerimizin halli yolunda müspet tesirler icra edeceğini açıkça ifade etmişlerdir. Maarif dâvamızın içinde bocaladığı durumun ıslâh edilmesi, otuz seneden fazla maziye sahip «inkılâplarımızın» muhafaza edilebilmesi, hakikî mânada Avrupalaşma yoluna girilmesi, demokratik müesseselerimizin kökleşmesi, insan hak ve hürriyetlerinin garanti altına alınması gibi birçok önemli dâvalarımızın halli için Batı Avrupa Birliğine katılmaktan medet umanlar bir bakıma haklı görülebilirse de, bir bakıma da fazla iyimserlikle itham edilebilirler.

İlerde Avrupa Birleşik Devletlerinin bir eyaleti olma yoluna girilince memleketimizde birçok müesseselerin Avrupalaşmak zorunda kalacağı muhakkaktır. Bu bakımdan memleketimizin Avrupalaşma yolunda daha emin ve daha sür'atli bir gelişme temin edeceği, inkılâplarımızı tehdit eden bazı cereyanların zayıflıyacağı söylenebilir. Fakat bu hâl, bugün sosyal bünyemizi kemiren hastalığın tedavisine kâfi gelecek midir? Yoksa yeni birtakım sosyal problemler tevhit ederek işi büsbütün hâlli güç bir duruma mı sokacaktır? Bu hususlar henüz ciddi bir tetkike tâbi tutulmuş değildir.

Eğer bugün millî eğitim dâvamızın bir çıkmaz içinde bulunması, otuz yıllık inkılâplarımızın hâlâ kütelere maledilememiş olup, sallantılar geçirmesi gibi önemli sosyal problemlerimizin mevcudiyet sebebi içtimâî bünyemizde mevcut olan düaliteden ileri geliyorsa, yukarıdaki suallere müspet cevap vermek çok zor olacaktır. Diğer bir ifade ile, emi-

yetimizde birbirinden çok farklı hayat seviyesi yaşayan; kültür, yetiştirme ve düşünme tarzı çok farklı olan iki ayrı tabaka mevcut ise ve bu iki ayrı grup birbirinden çok farklı «iki Türkiye»nin aynı topraklar üzerinde mevcut olmasına sebep oluyorsa — ki bugün durumun bu merkezde olduğu kolayca müşahede edilebilir- bu takdirde yukarıda bahsi edilen problemlerin halledilebilmesi için Avrupa ile birleşmek bir hâl çaresi teşkil etmeyecektir. Hattâ, belki de bu birleşme iki sosyal tabaka arasındaki farkların artmasına yol açarak meselelerimizin daha da büyük bir vehamet kesbetmesine sebep olabilecektir.

Birleşeceğimiz Batı Avrupa câması ile aramızdaki dil, din, örf ve âdetler; kültür, sanat ve nihayet hayat felsefesi bakımından mevcut farkların doğuracağı çeşitli sosyal problemler de bunlara ilâve edilmek ve ayrı ayrı tetkike tâbi tutulmak icabeder.

Meselâ, Avrupa Birleşik Devletleri günün birinde tahakkuk edip te biz de bunun bir parçasını teşkil ettiğimiz zaman, 200 milyonluk koca bir Hıristiyan câması içinde 25-30 milyonluk müsülman ve Şarklı bir «azınlık» muamelesi görmeyeceğimiz; yani birgün Fransa'nın Şimal Afrika'daki müstemlekeleri halkına reva gördüğü veya A.B.D. nin bazı güney eyaletler halkına tatbik ettiği ayırıcı (diseriminatif) muameleye tâbi tutulmıyacağımız nasıl garanti edilecektir?

Görülüyor ki, Avrupa câmasına katılmanın sosyal cephesi de ele alınsa, siyasi ve askerî cephesi de ele alınsa, ortaya çıkacak meseleler öyle basit ve tek taraflı meseleler değildir. Gayet muğlak, çok taraflı ve birbirine girift ve dolayısıyla ciddi araştırmayı icap ettiren meselelerdir.

İktisadî Gayeler ve Tesirler :

Müşterek Pazara iştirâk kararının iktisadî saiklerine gelince bunlar da en azından diğerleri kadar çeşitli olabilir; ve iştirâkimiz tahakkuk safhasına girince ortaya çıkacak iktisadî problemler ise yine diğer problemler kadar - ve hattâ belki onlardan da fazla - çözümlenmesi zor problemler olabilir.

Şimdi, evvelâ memleketimizin Avrupa Müşterek Pazarına iştirâk etmekten neler bekleyebileceğini, diğer bir ifade ile iştirâkin iktisadî saiklerini neler olabileceğini kısaca gözden geçirelim :

1) Akla gelebilecek ilk saik, Avru-

pa Müşterek Kalkınma Fonundan memleketimiz için bol bol yardım alma imkânlarının sağlanabilmesi ihtimalinin mevcudiyeti olabilir. Bilhassa resmî mehafilin bu ihtimale fazlasıyla önem verdiğini muhalif çevreler iddia etmekte iseler de biz, hükümetin Müşterek Pazara iştirâke karar verirken sadece veya daha ziyade bu saikle hareket ettiğine ihtimal vermiyoruz. Zira, bu kalkınma fonlarından şu veya bu şekilde faydalanabilmek pek de kolay olmayacağı gibi, bu kanaldan dış yardım veya krediler temin edebilmek için evvelâ bir takım mükellefiyetleri yerine getirmenin şart koşulacağı da muhakkaktır. Yani, biz evvelâ Avrupa memleketlerinden yardım ve kredileri alır, istediğimiz gibi harcarız, sonra da hadi gümrük duvarlarımızı indirin dedikleri zaman bu işten cayarız veya vazgeçeriz diye bir muhakeme yürütülmesine imkân yoktur.

Kaldı ki, bu kanaldan temin edilebilecek finansman kaynaklarının miktarı da pek fazla olmayıp sanıldığından çok daha mahdut bir miktarda olacaktır.

2) Müşterek Pazara girmenin iktisadî saikleri arasında hatıra gelebilecek bir diğeri de memleketimize yabancı sermayenin cezbedilme imkânlarının bu yoldan arttırılmış olacağı hususunda hakîm olan umumî bir kanaata dayanmaktadır.

Bu hususta umumiyetle şöyle bir muhakeme tarzı yürütülmektedir: her türlü mal ve hizmetlerin ithal ve ihraç serbest bırakılınca ve bu arada bilhassa istihsal faktörlerinin (yani sermaye, teşebbüs ve emek unsurlarının) bir memlekettten diğerine serbestçe geçme imkânları temin edilince, bundan memleketimiz son derece büyük faydalar temin edecektir. Çünkü, bizde emek bol ve ucuzdur; Batı Avrupa'da (ve bilhassa Almanya'da) teşebbüs ve sermaye bol ve ucuzdur. Binaenaleyh, aradaki manialar zail olunca sermaye ve teşebbüs unsurları bol oldukları ve dolayısıyla fazla kazanma imkânlarından mahrum buldukları yerlerden kalkıp, sermayenin kıt olduğu ve dolayısıyla kapitalin prodüktivitesinin yüksek kazane imkânlarının parlak bulunduğu ülkelere - yani memleketimize! - geleceklerdir. Bu ise hususî yabancı sermayenin Türk İktisadî Kalkınmasının hizmetine girmesi, onu desteklemesi ve hızlandırması demektir.

Böyle bir muhakeme tarzının doğru olduğuna inanmak için insanın iktisat bilgisinin yarım yamalak olması kâfidir. Fakat, bu yarım iktisat bilgisini birazeik olsun iktisadî kalkınma bilgileriyle tamamlanmış olan herhangi bir kimse, yukarıdaki muhakeme tarzının ve varılan neticelerin çeşitli bakımlardan sakat olduğunu, tashihe muhtaç bulunduğunu kolayca kavrayacaktır.

Nitekim, iktisadî kalkınma ile ilgili teorik tahliller ve bu tahlillerin vardıkları neticeleri teyid eden tarihî tecrübeler bize açıkça gösteriyor ki iktisaden ilerlemiş bir bölge veya ülke ile iktisaden geri kalmış bir bölge veya ülke birleştirildikleri zaman hususî sermaye akını zengin ve gelişmiş olandan geri kalmış ve fakir olan bölgeye doğru değil, tamamen aksi istikamete doğru olmaktadır. Zira, geri kalmış bölgede halkın gelir seviyesinin düşük olmasından dolayı sürüm imkânlarının mahdut bulunması — yani teknik tabiriyle «pazarın küçüklüğü — müteşebbislerin o sahanın ihtiyaçları için yatırım yapma hevesini kırmakta ve tercihan zengin bölgelerde yatırım yapmaya sevk etmektedir.

Muayyen bir tabii zenginliğin veya ham madde kaynağının geri kalmış ülkede mevcut olması halinde bile yabancı sermaye yatırımları çok mahdut bir sahaya inhisar etmekte ve o memleketin işçisine veya müstehlikine fazla faydası olmadan, sadece bahis konusu tabii kaynağı işletip, cevheri veya ham maddeyi orada fazla transformasyona tâbi tutmadan alıp götürmekte ve daha ziyade ihraç piyasaları için, yani zengin bölgeler halkının ihtiyaçlarını tatmin için çalışmaktadır. Bu kabil yatırımların yapıldıkları memleketlere hemen hemen hiç faydaları olmadığı ilmi etüdlerle tesbit ve tevsik edilmiştir.

Şu hale göre, Avrupa Müşterek Pazarına iştirâk etmemiz üzerine memleketimize bir yabancı sermaye akını olacağı hususundaki ümit ve iddialar herhangi bir temelden mahrum olduğu gibi; gelse bile sermayenin kalkınmamızın hizmetine gireceği iddiası da bir hayli şüphe ile karşılanmak icab eder. Evet, belki memleketimize de bir gün yabancı sermaye akını olacaktır; ama bu sermaye akını Türk halkının gelir ve refah seviyesini yükseltmek gayesiyle yapılacak yatırımların finansmanı için değil, zengin petrol kaynakları

bulunursa onları istismar etmek için olacaktır.

3) Müşterek Pazara iştirakimizi hayırlı bir olay olarak kabul eden kimselerden bazıları da bu hareketin çeşitli «disipliner» faydalarından bahsetmek tedirler. Müşterek Pazara üye olunca çeşitli bakımlardan «disiplinli» hareket etmek zorunda kalınacağı ve bundan da memleketimizin büyük faydalar sağlıyaacağı ifade edilmektedir.

Disiplinli hareket ederek «hizaya gelmek» zorunda kalacaklar arasında bazı kimseler daha ziyade «sanayicilerimiz» den, bazı kimseler «tacir sınıfı» ndan, bazıları ise «ciftçilerimiz» den veya «hükümet» ten bahsetmektedirler. Bunlardan sanayici, tacir veya ziraat erbabının daha disiplinli çalışmak zorunda kalacağı meselesi üzerinde duranlar, her şeyden evvel Müşterek Pazara girmenin ekonomimizde serbest rekabeti arttıracığı faraziyesine dayanmaktadır. Bu faraziye tahakkuk ettiği takdirde müstahsillerin artan rekabete dayanamamak için rasyonel hareket etmek zorunda kalacağı, az kâra kanaat edeceği v.s. gibi klâsik neticelere ve hükümlere varmak mümkündür. Fakat, burada da bir noktayı gözden kaçırmamak icab eder ki o da şudur: bizde gerek maliyetlerin yüksekliği, gerek istihsalin rasyonel olmayışı hep sanayicinin veya müteşebbisin kabahati imiş gibi gösterilir, ama hiçbir zaman o sanayicinin veya müteşebbisin nasıl bir iktisadî muhit içinde, hangi şartlar altında icrayı faaliyet ettiği ve hele nasıl bir işçi kütlesi ile uğraşmak zorunda kaldığı düşünülmez. İktisadî hayatın içinde devamlı olarak yuvarlandığı istikrarsız ve gayri muayyen durumu ıslah etmeden, işçi sınıfını disiplinli ve çalışkan bir iş gücü haline getirmeden sanayiciden ıslahat veya rasyonelizasyon beklemek, yahut onun hakikî rekabete dayanabileceğini zannetmek fazla iyimserlik olacaktır.

Disiplin bahsinde umulan faydalardan biri de, yukarıda temas edildiği gibi, hükümetin iktisadî politikasının artık daha istikrarlı ve daha disiplinli olacağı kanaatidir. 4 Ağustos kararlarıyla tatbika başlanan İstikrar Politikasının muvaffak olması karşısında, bu politikanın O.E.C. nin tavsiyeleri ve direktifleri dairesinde yürütüldüğüne inananlar, bundan böyle de dışardan gelecek tavsiyelerle ve milletlerarası bağlantılarıyla yürütülecek iktisadî politikasının

daha makûl ve daha istikrarlı olacağına inanmaktadırlar.

Filvaki, Müşterek Pazar Andlaşmasına tam üye olarak kabul edildiğimiz takdirde hükümetin bazı selâhiyetlerinin milletlerüstü bazı teşekküllere bırakılması icab edecek ve dolayısıyla takip edilecek iktisadî politikasında tam serbesti artık bahis konusu olamayacaktır. Tediye bilânçosunun alabildiğine açık vermesine veya para hacminin rastgele şişirilmesine artık maddeten imkân kalmıyacak, dış ticaret rejiminin her altı ayda bir temelinden değişmesi bahis konusu olmayacak ve dolayısıyla iktisadî hayat nisbî bir istikrara kavuşacaktır. Bunun faydaları tahmin edilemeyecek derecede büyük olabilir ise de faydaları yanında bu bağlılıkların bazı mahzurlar tevliid etmesi ihtimali de pek âlâ bahis konusu olabilir.

4) Müşterek Pazara iştiraktan beklenen asıl fayda ise dış ticaret imkânlarımızla ilgili olanlardır. Bunların bir kısmı tedafüddür. Yani halihazır durumumuzu muhafaza edememek tehlikesine karşı kenndimizi korumakla ilgilidir. İktisadî bünyesi ve ihraç malları bizimkine benzeyen ülkelerin Müşterek Pazara girmiş olması — şimalî Afrika'daki Fransız Denizaşırı ülkeleri gibi — ve komşumuz Yunanistan'ın aynı yola tevessül etmesi üzerine bizim hareketimiz sırf kendimizi müdafaa mahiyetinde görülebilir. Yani, Batı Avrupa Birliğine katılmamızın en mühim saiki oradaki ihraç piyasalarımızı kaybetmemek arzu ve telâşi olarak görülebilir. Bu arada pek tabii olarak, Avrupa'da yeni piyasalar elde etmek, onlarla olan iktisadî münasebetlerimizi daha da geliştirmek gibi gayeler de bahis mevzuu olabilecektir.

Bu bahiste ileri sürülen iktisadî mülâ hazaların mühim bir kısmı hakikaten ciddi ve önemli mülâ hazalardır. Fakat ilk nazarda Yunanistan ve benzeri ülkelerin bu ortaklığa girip de bizim dışarda kalmamız çok büyük bir felâket doğuracakmış gibi geliyorsa da, işin etraflı bir tahlile tâbi tutulması halinde durumun pek de o kadar vahim olmayacağı anlaşılacaktır. Hele Müşterek Pazara katılmamızın diğer bazı mahzurları da nazarı itibara alınıp katılmamızın mahzurları ile mukayese edilince iş büsbütün değişmektedir.

Nitekim, iştirakin ekonomimizde hüsule getireceği muvazenesizlikler, kriz ve işsizlikler belki o kadar mühim ola-

bilecektir ki bunu, ilerde senelerce müsait şartlarla ihraçat yapmak imkânı bulsak bile, telâfi etmemize imkân olmayabilecektir.

Maamafih, bu hususta son sözü söyleyebilmek için Avrupa Müşterek Pazarına iştirakimizin hangi şartlar altında olacağını kesin olarak bilmek ve bu şartlarla iştirakin ekonomimiz dahilinde ne gibi in'ikâsalar yaratacağını etraflı bir tahlile tâbi tutmak şarttır. Ancak hangi şartlar altında, hangi mallarımızın dünya piyasasında rekâbet edebileceği, veya Avrupa piyasasına sürülebileceği, hangi endüstrimizin bu iştiraktan zararlı, hangilerinin kârlı çıkacağı hesaplandıktan sonradır ki «iktisadî bakımdan» müşterek pazara iştirakin iyi veya fena olacağı hakkında, kesin değilse bile, ona yakın bir hükme varılabilir. Böyle teferruata inen ve sanayi ve ziraatimizin durumu hakkında temel bilgilerin elde edilip işlenmesini mümkün kılacak olan etüdler yapılmadan bu hususta söylenecek sözler ve varılacak hükümler nazarı kalmaya mahkûmdur.

1957 yılı başlarında İngiltere Müşterek Pazara iştirak edip etmemek hususunda kararını verirken ve kendi projesi olan «Avrupa Serbest Ticaret Sahası» teşkilî hususundaki teklifini hazırlarken yukarıda bahsettiğimiz teferuatlı araştırmaları yaptırmış ve İngiltere'nin Müşterek Pazara iştirak etmesi veya etmemesi hâllerinde her endüstrinin ne kazanıp ne kaybedeceği — maliyet strüktürü, dünya piyasasının şartları, Avrupadaki muhtemel rakiplerin maliyetleri v.s. nazarı itibara alınmak suretiyle — az çok kesin olarak hesaplanmış, bunun neticesinde tediye bilânçosunun açık verip vermeyeceği, açık verecekse muvazeneyi temin için İngiliz lirasının kıymetini ne nisbette düşürmek zorunda kalınacağı hesaba katılmış ve neticede girmemenin daha kârlı veya daha az mahzurlu olduğu kanaatine varılmıştır.

Bizde ise bugün böyle ciddi ve teferuatlı grup araştırmalarına yer verilmeyip umumiyetle çok sathî kalan bazı nazarı mülâ hazalara dayanılarak şu veya bu yönde kanaatler izhar edilmektedir.

Hayatî meselelerde olsun ciddi ve ilmi çalışmalara yer verildiğini görmek hepimizin müşterek arzusudur.

Türkiyede Halk Eğitimi Meselesi

II

Ömer SAKIP

«Halkçılık» kavramı üstünde bu denli uzun duruşumuz, halkı etkiliyen her düşünüyü gibi bu kavramın da bir çizgi-de kalıplaşmış kalmadığını, değişmiş bir toplum düzeninde, o toplumla birlikte geliştiğini gösterebilmek için. Öyle sanıyoruz ki, çünkü halkçılık anlayışıyla bugünkü anlayış arasında, «öz» bakımından bir ayrılık belirmiştir. Bu ayrılık, halk eğitiminden çıkan anlamı da değiştirmiştir. 1923 ten 1945 e değin süren 22 yıllık tek parti döneminde, beşer yıl ara ile, iki kez demokrasi, yani çok partili düzen denemesine girişildiğini bilmekteyiz (3). Zaman, olayların üstünü örtmüş tozu dumanı kaldırdıkça, bunların başarısızlıkla sonuçlanmalarının baş nedeni olarak, o günlerdeki halk eğitiminin yetersizliğini görebiliyoruz. Halkımız, bugün olduğu gibi «rejime sahip çıktığını» tanıtlıyamadır (4). Davranışın öncülleri şu ya da bu nedenlerle sonradan «caymış» oldukları sırada, halk onları da aşarak kendi yolunu bulamamış, özgürlüğe duyulan özlem, ilk «izin» de patlak vermek üzere, «otorite» ye boyun eğmiştir. Yalnız burada, içinde bir iki falsolu sesi her zaman taşıyan, taşması da bir açıdan normal sayılması gereken basım'ın, Türkiye'de gerçek demokrasiyi kurmak yolunda beliren her muhalefet akımını desteklemekten geri kalmadığını anmalıyız. Basın, bunu, bugünkü denli tam bir bilinçle yapmıyordu, ama yapıyordu.

Devrim eğer, geri kalmış halk tabakalarının öz çıkarı için ele alınması gereken bir ölçemin -tedbir- en kısa zamanda ona ulaşip onu kendine benzetmesi demekse; bir toplum değişimini de kapsayan bu «devrimlerin halka mal oluş» sürecinde -vetire- üç ayrı öğenin -unsur- birleştikleri görülür : 1. Anlatış biçimi (propaganda). 2. Hareket süreci (zaman). 3. Yeni kanun (zorlama).

Yazımızın başında, ihtilâl ile inkılâp arasındaki ayırtmayı bu yüzden araştırmıştık. Çünkü devrimlerdeki zorlama, bir açıdan, değişikliği getiren kanunun uygulanması, diğer açıdan uygulamaya karşı dikilen güçlerin ortadan kaldırılması anlamını verir. Böylece, devrimler için yürürlüğe sokulan her yeni kanun, çift yönlü bir karakter taşır. O,

bir yandan topluma *yeni* getirirken, öte yandan kendisinin karşıtı olan şeyi, yani *eskiyi* kaldırır. Örneğin; hilâfeti kaldırır, cumhuriyeti getirir; ümmetçiliği kaldırır, lâisizmi getirir. Fesi kaldırır şapkayı, kadında çarşafı peçeyi kaldırır uygar kılığı, medreseleri kaldırır devlet okullarını, Arap harflerini kaldırır Lâtin harflerini getirir. Bunlarsa, özetini «Türk ulusunu muasır medeniyet seviyesine yükseltmek» te bulan bir çabanın daha başlangıcı, bir *hazırlık dönemi*'nin cayılmaz davranışlarıdır. Halkın hızlı eğitiminden üretilecek asıl erek, onun, hem kendi ulusal varlığı içinde egemen ve özgür bir düzende (demokrasi) hem diğer uluslar içinde egemen ve özgür (teknikçe yarı sömürge olmaktan kurtuluş) yaşamasını sağlamaktır. Toplum, arasız süreli bir kaynaşma, tortusu üstüne çökmüş, yüzyıllardır hızını kesmiş, kendisini Batı uluslarına göre geri bırakmış «herşey» den sıyrılmaya bakmaktadır. Önceleri olaki tek kişi, üç kişi, beş kişi, yüz kişi olarak bakmaktadır. Nedir ki, anlatmasını, zorlamasını, zaman ögesini kılı kılına değerlendirmesini bilen bu ülkücü ve öncü kadronun çizdiği yolda, arası çok geçmeden yüz binler, milyonlar olarak bakmaktadır.

Halk eğitimi konusunda eşi bulunmaz bir eğitmen, bir güçlü öğretmen; bütün büyük devrimciler gibi hem çağının çok ötesinde yaşayan, hem kendi çağının bütün koşullarını, işe nereden ve nasıl başlanacağını çok iyi bilen gerçek bir devrimciydi Atatürk. Yeni çıkan bir kitapta da anlatıldığına, şapka ve Türk kadınının toplum yaşantımıza katılması sorunlarında tasarladığı devrimlere, işi kimseye bırakmadan, öncelikle kendisi girişiyordu. En geri bölge sanılan Kastamonu'yu seçiyordu. Oraya gidiyordu, dönüşünde Ankara'da kendisini karşılayan milletvekilleri, toplantıdaki Türk Kongresi üyeleri şapkalarıyla selâmlıyorlardı. «Rahmetli Diyanet İşleri Reisi Rifat Efendi» de sarıyı ele alarak başı açık selâmlıyordu. Kiminin ağulu dilinde adı diktatör'e çıkmıştı. Ama O, sonuna değin, halkı eğitmek, kalkındırmak, demokrasiyi iletmek için yaşayan bir halk adamı, «halkın sevgilisi», Türkiye Cumhuriyeti-

tinin «Cumhurbaşkanı» olarak kaldı. Alanı boş bulunca heykellerine saldıran yobazlar karşısında bugün aramızda yaşayan varlığını ancak kanunla koruduğumuz Büyük Eğitmen, gene bugün, Kuran'ı belletmek için kıyıda bucakta yetişkinlerimizle çocuklarımıza öğretilmeğe kalkışılan Arap harflerinin getireceği refilligini, Türk fonetiğine uygunsuzluğunu görmüş, daha 31 yıl önce harf devrimini yapmıştı. Halkçılığın da, halk eğitiminin de herşeyden önce halkın kolay okur-yazarlığına bağlanacağını bilmiş, halkın arasında dolaşarak halka yeni harfleri kendisi öğretmiş, gövüllü öğretmenlikten kaçınmamıştı. Devrimci olmak, halkı eğitmek böylesiydi. Yoksa, günümüzde iş başında olanların sandıkları gibi; «kiminin şapka giyip soldan yazması, kiminin bere geçirip sağdan yazmaya başlaması» değildi.

Çok partili yaşantıya gelinceye dek, halk eğitimi ile doğrudan ilgili saydığımız ulusal organlarla kurumları, davranışları şöyle sıralayabiliriz :

1 — Ordu. 2 — Halkevleri, halk odaları. 3 — Köy Enstitüleri.

Biz bu yazıda ordu, özellikle halkevleri, halk odalarıyla ilgileneceğiz. Çünkü Köy Enstitüleri konusu, Türkiye'de ilk öğretim sorunuyla bir arada incelenmesi daha doğru olan bir konudur.

Türkiye'de halk eğitimi bir bütün olarak ele alındı mı, bundan elbette ordumuza da bir pay düşer. Öyleyse, söze «ordu» dan başlayalım :

Silâh altına er olarak çağrılan yurttaş, kolay anlaşılacağı gibi, şehrim, kasabanın öğrenimi yarım kalmış (en kabası orta okul) çocuğu ile hiç, ya da pek az okumuş köy delikanlısından başkası değildir. Tek parti çağında ordu, ilkökul, orta okul bitirmiş erleri altı aylık bir eğitim döneminden sonra çoğunlukla «yazıcı» lıkta kullanır, bunlardan orta okul bitirmişlere bir de «üç ay önce terhis» hakkı tanır. Disipline kolay uyan ya da okuyup yazma bilenlerden yeteri çavuş kurslarına ayrılırdı. «Bedelcilik» kalktıktan sonra bir karavandan yiyen, bir giysiyi giyinen, eşit koşullara bağlanan köy, şehir delikanlılarının kaynaşımında ileri bir adım atılmış oldu. Şubelerden birliklere gönderilmiş erler için oldukça güç koşullardan geçmekle birlikte, doğdakilerin batıya, batıdakilerin daha çok doğu birliklerine verilmesi, köyünden pek çıkmamış delikanlının dünyasını genişletmeğe yarıyordu. Nedir ki, her kademedeki komutanlarıyla cumhuriyetin en

ileri saflarında bulunan ordumuz, ayrıldığı sınıflarda silâh kullanmasını, yurt savunmasını iyice öğrenen «Mehmetçik» e, o güçte kalem ve kafasını kullanmasını öğretebilmiş sayılmaz. Oysa, olanaklarının zenginliği bakımından halk eğitiminde ordumuz daha çok titizliğe çağrılabilir, daha çok başarı sağlayabilirdi. Bunun her birlikte yapılmadığı açıktır. Yapılsaydı, okuma-yazma bilmez yurttaşın silâh kullanmakta bilgi kazandığı, ustalaştığı, silâh terimlerini dili döndüğünce kavradığı, bunlara karşılık yerli diyeleğini bozmadan, Türkçeleştirmeden geri döndüğü çok görülmezdi. Bizce, aşırı iyimserliğin üstündeki gerçek durum buydu. O zamanki birçok olamazlıkları göz önünde tutmaktayız; ancak, bugün birçoklarımızda tek parti çağına özlemine doğru bir kayış, o zamanki herşeyi olduğundan daha iyi imiş gibi ele alış, anlayış ve gösteriş eğitimi belirlediğini işaretlemeyen geçemeyeceğiz. Bu eğilim, sanırız, kimi yılları gerçekten bunalımlı geçen bütün bir dönemin, gene bugün gerçekten özlemi duyulan 1945-1950 arası «altın çağ» ile karıştırılmasından ileri geliyor.

Ama biz halkevlerine dönelim. 1932 yılıydı, «Cumhuriyet Halk Fırkası» Halkevleri Teşkilâtı, İdare ve Mesai Talimatnamesi'ne şu yolda bir açıklamaya girişiyordu (5) :

(Fırkamız, rehberliği ile kurtardığı vatani siyasî, içtimaî ve iktisadî derin ve sağlam temeller üzerinde yükseltmek karar ve azmindedir.

Bu vadide millî mücadele günlerinden bugüne kadar memleket düşman istilâsından, siyasî, fikrî ve içtimaî, iktisadî inkişafına mâni zincirlerden kurtulmuş, inkılâp esasları dediğimiz milli yükselme imkân ve vasıtalarına kavuşmuş, ümran ve medeniyet yolunda zamanın ve umumî şeraitin müsaadesine nispetle tabii derecenin fevkinde yol almıştır. Bütün bu muvaffakiyetler son derecede ehemmiyetli olmakla beraber bugün vâsıl olduğumuz merhale, üzerinde bulunduğumuz yolun henüz başlangıcı demektir. Medeniyetçi erkler ve mümtaz milletler için esasen bu yolun müntehası yoktur. Ve her kazanılan merhale yeni bir terakki ve tekâmül hedefinin yol başıdır. Sarfedilen ve edilecek gayretler hedefimizin yolunu kaplıyan müşkülâtın kurtulmağa değil, derinliğini ve genişliğini bildiğimiz müşkülâtın bağına doğru daha büyük ölçü ve hudutlarla atılmağa ve girmeğe

matuf bulunuyor.

Fırkamız Türk milletini medeniyet saflarında lâyük olduğu mevkie, yani en yüksek mertebeye çıkaracağı dâvasındadır. Bu dâva bize bugün içinde bulunduğumuz hakiki vaziyeti unutturamaz. Son iki üç asırlık siyasî ve içtimaî düşüklük ve gerileme âmillerinin milli hayat yürüyüşüne verdiği ağırlık ve bu müddet içinde başka milletlerin aldığı yol gözümüzün önündedir. Bu manzara bize nasıl çalışmamız lâzım geldiğini anlatır.

Devlet, maddî imkân ve vasıtalar dahilinde bütün gayretiyle mümkün olanı yapmaktadır. Fakat ne naçiz görünen kuvvet ve mesai unsurlarını dahi ihmal etmeden bütün memleketi yeni bir mücadele ruhu ve ileri yürütücü bir heyecan ile teşviz etmek mecburiyetindedir.

Bu itibarla fırkamızın yeni programında, Devlet teşkilâtı haricinde çalışabilecek bütün mesai unsurlarını millî kültürün yükselmesi maksadı etrafında toplamayı istihdaf eden maddeler ve hükümler son derecede ehemmiyetlidir.

Memleketimize nazaran devlet hizmetleri daha zengin, maddî imkânları daha geniş ve okuma-yazma bilenlerin nispeti yüzde yüz veya yüzde doksan beş olan memleketlerde bile halk kültür teşkilâtına her gün daha ziyade artan bir ehemmiyet verilmektedir.)

Yazının altında Macaristan, Çekoslovakya, Faşist İtalya, Almanya, İngiltere gibi devletlerden örnekler verilmekte ve gerisi şu sözlerle tamamlanmaktadır :

(Bu birkaç misal bu sahalarda çalışmaya her milletten çok fazla mecbur bulunduğu halde maddî ve mânevi vasıtaları maalesef çok eksik olan memleketimizde resmî, gayri resmî kuvvetlerin aynı maksat üzerinde teksifi lüzumunun kıymetini tebarüz ettirebilir. Biz bu vadide başka memleketlere nazaran fazla olarak şimdi tarihe geçmiş müesseselerin cemiyet bünyesinin en derin tabakalarına kadar işlemiş köklerini sökmek, cumhuriyet ve inkılâp esaslarını bütün ruhlara ve fikirlere hâkim mukaddes iman şartları halinde perçinlemek vazife ve mecburiyeti karşımızdayız. Menemen hâdisesi ve emsali vakalardan çok uzakta olmadığımız gibi menfi cereyan safhalarını artık bir an evvel geçerek tarihe terk etmek zâretleri de aşikârdır. Milletlerin hayat yolunda yürüyüş kudret ve sürati, sarfedilen terbiye ve irşat emeği ile mütenasip ve mütevazidir.

Fırkamızın program temelleri cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, lâyüklik ve inkılâpçılıktır. Programımız; bu ana ve temel prensiplerin hâkimiyeti ve ebedileşmesi için bu vasıflarda kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesini; millî seciyenin Türk tarihinin ilham ettiği derecelere çıkarılmasını, güzel sanatların yükseltilmesini, millî kültürün ve ilmi hareket ve faaliyetlerin kuvvetlendirilmesini ehemmiyetli vasıtalar olarak tesbit ve işaret eder. Bu esas ve vasıtaların hepsi birden medeniyet yolunda Türklüğün kaybettiği uzun yıllar cesur, atılgan ve yorulmaz hamlelerle kazanacak nesiller yetiştirmeyi, medeniyet sahasında Türkün tabii meziyet ve kabiliyetleriyle mütenasip şeref mevkiiini tekrar almasını istihdaf eyler. Halkevlerinin gayesi bu uğurda çalışacak mefkûreci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olacaktır.)

Amacını böyle belirten halkevlerinin «... kapıları Fırkaya kayıtlı olan ve olmıyan bütün vatandaşlara açık» tı (Halkevleri Teşkilinde Umumî Esaslar Mad. 1) ve «Halkevleri salonları fırkamızın prensiplerine muhalif olmıyan veya başka siyasî fırkalara mensup bulunmıyan bütün millî cemiyetlerin toplanmaları için açık» (Madde 11) tutulmaktaydı. O sırada, ortada başka bir parti bulunmadığına göre, bu, bütün dernek toplantılarının da halkevlerinde yapılabileceği demektir.

1.3.1932 günlü, 23 sayılı genelgenin her zaman için gözönünde tutulması gerekli bölümleri, C.H.P. Halkevleri Öğreneği adıyla 1935 yılında, dili Türkçeleştirilerek yeniden basılmıştı. Halkevleri halka doğru giderken Arapçayı, daha doğrusu Osmanlıca'yı da bir kıyıya bırakıyor, halkın diliyle konuşuyordu. O «öğrenek» ten aşağıdaki ilginç satırları alıyoruz :

«Halkevlerinin genel merkezi yoktur. Her halkevi kendi bulunduğu yerde çalışır. Bütün halkevlerinde yalnız memlekette tanınmış belli arkadaşların iş ve görev almaları ve diğer kapasiteli, yetiştirilecek unsurların seyirci kalması olmaz. Halkevleri bütün vatandaşları birbirine kaynaştırarak ve gençleri yetiştirerek ulusu kuvvetli bir kütle haline getirmek ödevini aldığına göre, imkân olduğu kadar çok vatandaşa ödev vermek ve kapasiteli zekâları iş başına sürmek önemli bir yükümdür. Memleketin öyle değerli çocukları vardır ki kendi değerlerinden kendilerinin de ha-

berleri yoktur. Köşeye çekilmeği severler, halkın içinde kalabalık bir toplumda iş almaktan çekinirler. *Bu unsurları işletip parlatmak lüzumludur.*

«... Okuması ve bilgi derecesi ne olursa olsun, bütün vatandaşlar halkevi bakımından aynı derecede değerli memleket çocuklarıdır. Halkevleri bunların hepsini kendi çatısı altında toplamaya çalışmalıdır. Halkevi gerçekten (halkın evidir) bu ruh her zaman egemen olmalıdır.»

Halkevlerinin yönetmeliğinde, 1932 den 1946 yılına dek birtakım değişimler yapılmışsa da, belli başlı çalışmalarına hemen hiç dokunulmamıştı. Halkevlerinin çalışmaları belli başlı dokuz kolda toplanmıştı. Onlar da sırasıyla: Dil ve edebiyat, güzel sanatlar (müzik, resim, heykel, mimarlık, süsleme sanatları), oyun (sinema, kukla-karagöz, tiyatro, konser), spor (jimnastik, güreş, atlı cirit, boks, eskrim, yüzme, kürek çekme, dağcılık ve kayak, avelik, bisiklet, geziler), sosyal yardım, halk dershaneleri ve kurslar, kitaplık ve yayım, köyculük, tarih ve müze bölümüydü.

Halkevlerinin kitapları gibi, dergi ve gazetelerin de evlere ve özel ellere verilmesi yasaktı. Halkevleri kendi binalarından ayrı yerlerde ve bilhassa gidip gelme imkânları kolay yakın köylerde «okuma odaları» açacak, açılmış olanlara yardım edecekti. (Halkevleri Çalışma Yönetmeliği Mad. 96, 98).

Aynı yönetmeliğin 90. maddesi, halkevleri kitaplıklarına giremeyecek kitapları sayıyordu :

(Dini mahiyette olan, Türk inkılabı ideolojisine uymayan, yabancı rejim ve ideolojileri tasvir eden, alelumumun milli ve realist görüşler dışı kalae hurafeleri, geri ve irticaî zihniyet istihdaf eden, bedbinlik telkin eden, cinayet, intihar gibi vak'aları tasvir eden, şehvet ve ihtiras temayüllerini kamçılayan ve gençliği sıhata muzır itiyatlara teşvik eden eserler Halkevi Kütüphanelerine konulamaz.)

Kanımızca, bu çeşit yasaklamalar yersizdi ve bizi daha yukarıda belirttiğimiz gibi; herşeyi anlamak, öğrenmek durumunda bulunan birisinden bu imkânları kaldırımağa giderdi. Diğer bir deyişle, bugün D.P. nin C.H.P. ve halkevleri için yaptığını yapmaya götürürdü. Ne var ki, tek parti için bir özür yerine geçebilecek bu durum, çok partili bir yaşantıda bütün özürlerini yitirir. Çok partili demokratik düzenin bir kitaplıktan anladığı anlam elbette böyle-

si olamaz. Kişilerdeki karamsarlık, kendini öldürme eğilimi onları gazetelerin, kitapların yazışından çok, fikirce ya da maddece baskı altında tutulmanın, kurtuluş ya da çözümlene yollarını bilemeyeşimizin sonucudur.

(3) a — 1925'te yedi ay süren, C.H.P. nin içinden çözülmesiyle güçlenen «Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası» nın muhalefeti. Kimi üyelerinin bağınazlığı destekleyişi, Şeyh Said isyanı ile işler durumda olan «İstiklâl Mahkeleri» nce idama hüküm yiyişleri yüzünden, (Tahriri Sükûn Kanunu) ile kapatıldı.

b — 1930'da dört ay süren Serbest Cumhuriyet Fırkası muhalefeti.

(4) Bir ulus içindeki çeşitli sosyal tabakaların çeşitli, birbirine karşı isteklerini tek çatı altında barındırmak istemesi, C.H.P. sini zaman zaman çelişimlere sürüklemiştir.

(... Cumhuriyet Halk Partisi yirmi yedi senelik iktidar müddeti zarfında, hukuki ve siyasi bakımlardan geçirdiği değişiklikleri çok partili rejimin demokratik bir unsuru haline intikal suretiyle tamamlamaktadır. Tek, geniş ve kaplayıcı (totaliter) bir vesayet partisinin vasıflarını geniş miyasta haiz olduğu devrelerde, bir memlekette büyük kütlenin kolayca kabul edemeyeceği inkılâpçı hamleleri başarmayı vazife edinmiş, buna mukabil demokratik esaslardan uzaklaşmış, meselâ hukuken mevcut hususların tatbikine fiilen mâni olmuş ve bu fiili mümaneat, çok partili rejimin kurulması bakımından, Tahriri Sükûn Kanunu gibi hukuki tedbirlerden daha ağır basmıştır. Yalnız tek parti olarak çalıştığı devrelerde dahi kendi içinde muayyen bir nispet dahilinde serbest inkişaf ve nihayet çok partili rejimi tesis ve bu bünyeye intibak istek ve endişesi müşahade edilmiştir. Böylelikle, partinin oluş tarihi Türkiye Cumhuriyetinin yakın (yirmi yedi senelik) tarihine bağlanmış olmaktadır. Fakat Müdafaa-i Hukuk muhitinde se-

külenmiş olmakla beraber, bu muhite vaki sızmalar dolayısıyla kökleri daha evvelki devrelere de inmektedir. Serbest ve dürüst seçim hususunda gösterdiği samimi gayreti aynı zamanda tek parti vasfını ilüme mahkûm etmesi olarak karşılamak mümkündür ve bu hâdise onun yeni bir siyasi ve hukuki hüviyeti iktisap ettiğini (çok partili rejimin bir partisi haline gelişini) göstermesi itibarıyla şayanı dikkattir. Bu hüviyete ve hakikaten parti ismine sahip olabilmesi için, tek parti genişliğinden sıyrılması ve gayri mütecanis bir kitle olmaktan çıkarak dalma tecanüse gitmesi gerekecektir. İnkılâplarda taviz kabul etmemek esası uzun müddet muhafaza edilmekle beraber iktidarı henüz terk etmeden lâisizm bakımından giriştiği tavizler de burada kaydedilmelidir. -Dr. Tahrir Z. Tunaya : Türkiyede Siyasi Partiler, Sayfa 579.—)

(5) Bu yazının yazarı, bugün iyi-kötü birşeyler bilmekteyse, bunları halkevleri kitaplıklarına borçlu birisidir. Halkevlerinin kuruluşu, işleyişi üstünde tamamlayıcı, taze bilgiler edinmek için (Kadıköy Halk Eğitim Kütüphanesi) ne gittiğinde, gerek C.H.P., gerekse halkevleri üstüne nedenli kitap varsa, karıştırdığı fihristte, bunların kaymakamlık buyruğu ile «imha» edilmiş bulunduğunu gördü. Bu durum karşısında, aradığı belgeleri C.H.P. Kadıköy İlçe Başkanı sayın Müin Küley sağladı. Sayın Küley'e şimdi açık teşekkürlerini sunan yazar, kaçınılmaz bir şekilde ve artık istese de, istemese de durmak, düşünmek zorundaydı : Nasıl bir demokrasi, düşünülmesi özgürlüğü, kültür anlayışı idi bu? Kimi kitapların, kitapçıların okunmasını yasaklamak, kitap yakmak aşırı sağ, ya da sol eğilimli rejimlere vergi, ancak onlara özgü bir davranıştı. Demokratilerde iktidara geçen partiler zamanla değişebildiğine göre; yarın, öbür gün D.P. iktidardan düşerse, onun kuruluşunu, işleyişini, neler yaptığını araştırmak, öğrenmek isteyen yurttaş «halka» açık tutulan kitaplıklardan yararlanamayacak, ille özel kaynaklara gitmek zorunda mı kalacaktı?

Bir Zeytinci Köyünün Gelir - Gider Tablosu

HARMANDALIOĞLU

Köyün adı : Ocaklar (Konya)

İleesi : Erdek

İli : Bahkesir

İleeye uzaklığı : 7 Km.

İle uzaklığı : 120 Km.

Ev sayısı : 202

Nüfus sayısı : 900

Okulu : 5 sınıflı, 2 öğretmenli (13 yıllık)

KÖY HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Ocaklar köyü, Kapıdağı yarımadasının güney-batısına bakan bir köyün

üzzerindeki eteklere kurulmuştur. Marmara Denizi'ne bir hörgüç gibi sokulan Kapıdağı yarımadası yer yer güre ormanlarla kaplıdır. Dağın bu güney-batıya bakan yönünde orman ağaçlarından başlıcaları : Meşe, gürgen, kestane, ıhlamurdur. Ara-sıra kayın ve Kızıl-ağaç'a da rastlanır. Dağın bu yamacına bir göz attığımız zaman, tepeden-doruğa yükselen merdiven merdiven yeşilliklerin ilk basamağını Zeytinlikler'in teşkil ettiğini görürüz. Sonra, çeşitli meyva ağaçlarını içine alan bahçeler ge-

lır. Bu yeşillikler arasında ara-sıra üzüm bağlarına da rastlanır. Çok kere bağlar-bahçeler, zeytinlikler arasına serpiştirilmiştir. Dağın 200-300 metre yukarılarına kadar bu böyle devam eder, gider. Sonra, fundalıklar, ormanlar gelir. Köyü ve gümrak yeşilliklere daha ziyade kecinin ve baltanın ulaşmadığı sarp sirtlarda ve bayırlarda rastlanır.

Kapıdağı yarımadasının güney-batıya bakan yamaçlarını gezerken bu dalga dalga yeşillikler arasında sayısız oyuklar karşılaştığımız olur. Bunlar, içinde yüzlerce, binlerce işçinin çalıştığı Kapıdağı yarım adasının asırlık bir şöhrete sahip granit taş ocaklarıdır. Çok eski zamanlardan beri işletilen bu ocaklarla, dağın bu yönü, dipten - doruğa delik, deşik edilmiştir. Baş ürünü zeytin olan Ocaklar köyü, çevresindeki birkaç köyle birlikte geçiminin büyük bir kısmını bu granit taş ocaklarından sağlar. Köy, şimdiki adını, işlettiği bu sayısız taşocaklarından almıştır. Eski adı KONYA olan bugünkü Ocaklar köyünün kuruluşu 1924 yılında başlar. Bu tarihten önce burada Rumlar otururlarmış. Bölge içindeki diğer birkaç köyle birlikte bu köyün de başlıca iş-gücünü o zamanlar balıkçılık, bağcılık, ve ipekçilik teşkil ediyormuş. İstiklâl Savaşı'nda Yunanlılar köyü yakıp - yıktıktan sonra, şuradan buradan getirilen göçmenlerle köy tamamiyle yeniden kurulmuştur. Bugünkü köy halkının %80 ini Rumeli'nin Karacaova köylerinden gelme göçmenler teşkil eder. Köy halkının diğer %20 si ise, zaman zaman Bosna'dan ve Doğu İllerinden gelerek buraya yerleşmişlerdir.

Eski Rum köyü, yerini Türk göçmenlere bırakmasıyla o günden sonra yavaş yavaş köyün ana iş-gücünde bir değişme görülmüş, koza fiatlarının düşmesi, şarapçılığın bölgedeki önemini kaybetmesi, balıkçılık yapanların günden güne azalması, göçmen halkı, ister istemez ziraatin başka kollarıyla uğraşmak zorunluğunda bırakmıştır. Yani, vaktiyle Rumlar zamanından köyün ekonomik hayatında başlıca rol oynayan bağcılık, balıkçılık ve ipekçilik gibi üç geçim kaynağı yerini zeytinliğe bırakmıştır.

Aşağıda, aile bütçeleriyle birlikte toprak ve arazi durumunu da ayrıca vereceğimiz Ocaklar köyünün, bugün köyde balıkçılıkla uğraşan birkaç ailesini hariç tutarsak, diğerlerini ana iş-güçlerini zeytincilik ve taşçılık teşkil ettiğini görürüz.

Şimdi köydeki toprağın dağılımına yıllık gelir ve gidere bir göz atalım.

Ocaklar köyünde — Aile tiplerine göre — Zeytin Ağaçlarının Dağılışı (Bir dönümde 40 adet zeytin ağacı vardır)

Çiftçi tipi	Ev sayısı	Elindeki zeytin ağacı
Büyük tip	3	4000 - 7000 adet
Ortanın üstü tip	4	700 - 1000 adet
Orta tip	100	300 - 500 adet
Küçük tip	70	50 - 100 adet
opraksızlar	25	—

1958 yılında Ortakalli bir ailenin çeşitli ürünlerden elde ettiği toplam (gayri safi) gelir

Ürünün Cinsi	Ağaç sayısı	Bir dönümden elde edilen	Toplam Lira
Zeytinden	400 (10 dö.)	400 lira	4.000
Bağ ve bahçe-	Zeytinlikler		
den	arasında		1.000
Hayvan ürün-			
lerinden	—	—	500
Taş ocaklarından	—	—	1.500
Toplam gelir			7.000

AİLENİN YILLIK GİDERİ

1 — İşletme masrafları

Giderin cinsi	Para tutarı
a) Hayvan yem bedeli	300 TL.
b) Tohum masrafı	—
c) Banka faizi	50 »
ç) Arazi vergisi	15 »
d) İrgat masrafı	750 »
e) Ziraat araçlarına	175 »
f) Çoban hakkı	20 »
İşletme masrafları toplamı	1310 »

2 — Yiyecek masrafları

a) Ekmek bedeli	625 TL.
b) Kuru ve yaş sebzeler	75 »
c) Kuru ve yaş meyveler	50 »
ç) Bulgur ve pirinç	120 »
d) Yağ (sade ve zeytin)	250 »
(yağ yemeklik)	
e) Et	200 »
f) Çay ve şeker	110 »
g) Tuz	50 »
h) Turşuluk	25 »
Yiyecek masrafları toplamı	1505 »

3 — Giyecek masrafları

a) Giyim eşyası ve her çeşit uruba masrafı	750 TL.
b) Ayakkabı, şapka masrafı	250 »
Giyecek masrafları toplamı	1000 »

4 — Mefruşat ve yakacak masrafları

a) Kilim ve hasır bedeli	
--------------------------	--

(yıllık ortalama)	150 TL.
b) Yatak-yorgan bedeli (yıllık ortalama)	50 »
c) Kap-kacak bedeli (yıllık ortalama)	35 »
ç) Kalaycı masrafı (yıllık ortalama)	15 »
d) Yakacak masrafı (kendi taşır)	25 »
Mefruşat ve yakacak masrafları toplamı	275 »
5 — Çeşitli masraflar	
a) Sigara, kibrit bedeli	350 TL.
b) Kahve, çay masrafı	180 »
c) Gazyağı masrafı	75 »
ç) Sabun (evde yapıyor)	60 »
d) Askerdeki oğluna harçlık	500 »
e) Şehire gidiş-geliş masr.	500 »
f) Doktor-ilâç masrafı	225 »
g) Berber masrafı	50 »
h) İçki ve eğlence masr.	250 »
i) Korucu masrafı	20 »
i) İmam hakkı	25 »
j) Yapı ve onarım	175 »
k) Mahkeme masrafı	125 »
l) Umulmadık masraf	105 »
Çeşitli masraflar toplamı	2640 »

ÖZET TABLOSU :

Bölümlerin toplamı (Gelirde)	7000 TL.
1-İşletme Ms. toplamı	— 1310 »
Elde kalan net gelir (işletme masrafları çıkınca)	5690 »
Giderler Toplamı :	
2 - Yiyecekler	1505 TL.
3 - Giyecekler	1000 »
4 - Mefruşat ve yakacak	275 »
5 - Çeşitli masraflar	2640 »
Giderler Toplamı	5420 »
Safi (net) gelir	5690 TL.
Giderler	— 5420 »
Gelir fazlası (tasarruf)	+ 270 »

Yerinde yaptığımız incelemede elde ettiğimiz sonuçlara göre, (202) evli bu Zeytinci köyünün arazi ve toprak durumunu şöylece özetleyebiliriz: Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere, Ocaklar köyünde, elinde 4000 - 7000 arasında zeytin ağacı bulunan büyük tipte ancak üç aile vardır. (Bir dönümde ortalama 40 ağaç bulunur.) Geri kalan ailelerden 4 ünün elinde 700 - 1000 arasında, 100 ailenin elinde ise, 300 - 500 arasında zeytin ağacı bulunmaktadır. Bu grupların dışında dördüncü tipe dahil edebileceğimiz 70 kadar ailenin ise sahip olduğu zeytin ağacı sayısı 50 - 100 arasında değişmektedir.

Yukarıdaki rakamlar incelendiğinde görüldü ki, köyde zeytin ağaları diye adlandırılan büyük toprak sahibi zenginlerin sayıları, üç - beş aileyi geçmemektedir. Hemen bunların peşinden gelen, köyde hali-vakti yerinde diğer dört aileyi de birinci gruptakilere katacak olursak, geride kalan üçüncü ve dördüncü gruba dahil ettiğimiz 170 ailenin köyde çoğunluğu teşkil ettiğini görürüz. Bu boydaki ailelerin sahip oldukları zeytin ağaçları ise, 50 ile 500 arasında değişmektedir. Ocaklar köyünde bu 170 aileden büyük bir kısmı zeytin ağaçlarından geçimlerini sağlıyamadıklarından ister istemez kendilerine başka başka kazanç yolları aramaktadırlar. Memleketin bu zeytin bölgesinde elinde sürüp ekecek bir karış toprağı, bir tek zeytin ağacı olmayan 25 topraksız aileyi de bu 170 e dahil edecek olursak, bugün için Ocaklar köyünde ırgatlık ve işçilik yapmak zorunda olan ailelerin büyük bir çoğunluğu teşkil ettiğini görürüz. Kasabanın eşraf ve beyleriyle, zeytin ağaçlarının elele vererek işlettiği Kapıdağı yarımadasının asırlık granit taş ocaklarında bu gruba dahil ettiğimiz köylüler çalışır. Çeşitli ırgatlık ve çapa işlerinde çalışanlar da gene bu sınıf köylülerdir. Başka bir yazımızda bu taşocakları üzerinde duracağız.

Bugüne kadar yaptığımız araştırmalarla okuyucuya bir mukayese imkânı verebilmek için biz burada, köyde sayıları çoğunluğu teşkil eden ortahalli ailelerin yıllık gelir-giderleri üzerinde durmak istiyoruz. Bunların sayıları köyde 100 ev kadar tahmin edilmektedir.

Yukarıdaki tablo incelendiği zaman görüldü ki, Ocaklar köyünde baş ürünü zeytin olan bir müstahsilin yıllık geliri yüz güldürücü değildir. Ortalama olarak yılda 4000 lira zeytinden, 1000 lira bağ - bahçe ürünlerinden, 1500 lira taş ocaklarından, 500 lira kadar da hayvan ürünlerinden aldığı halde yıllık toplam geliri 7000 lirayı geçmez. Bu kadarek bir gelir de köylü ancak normal bir mahsul yılı idrak ettiği senelerde görüldü. Şayet bu sınıf köylülerle, daha aşağı gruptaki köylülerin evlerinde eli iş tutacak yetişkin erkekler yoksa, bir de yıl kesat giderek kötü bir mahsulü alınmışsa, o zaman köylünün büyük bir kısmının yıllık geliri yukarıdaki rakamların çok aşağılarına düşer.

Zeytin bölgesindeki Ortahalli bir ailenin yıllık geliri, ilk bakışta tahıl bölgesinde oturan Ortahalli bir Orta Anadolu köylüsünün yıllık gelirinden bir

hayli üstünde görülürse de rakamlara iyiden iyiye dikkat edilirse gerçek durumun pek böyle olmadığı görülür. Bir defa 7000 lira gibi oldukça kabarık bir yekûn tutan ortahalli bir zeytinci köyünün yıllık gelirinden işletme masrafları çıktıktan sonra elde net olarak ancak 5690 lira gibi bir para kalır. Taş ocaklarıyla, diğer bağ - bahçe ve hayvan ürünlerinden sağladığı tahminen 2500 liraya yakın ilâve geliri de yukarıdaki net gelirden düşersek, 400 ağaçlı bir zeytin müstahsilinin yıllık gelir miktarının 3190 liraya kadar düştüğü görülür. Bu kadarek bir gelir 75 - 100 dönüm arasında ekilmiş olan bir tahıl köylüsünün yıllık geliriyle hemen hemen eşittir.

Ne var ki, bugünkü piyasadan kilosunu 450 - 500 kuruşa satın aldığımız zeytinlerin en ekstrası köylü müstahsilden zeytin tüccarı tarafından 100 - 125 kuruşa, —bazan daha aşağı— fiatla çekilip alınmaktadır. Bu duruma göre, Ocaklar köyünde ancak elinde binlerce ağacı bulunan sayısı üçü, beşi geçmiyen zeytin ağaları yüksek kazançlar sağlamakta, diğerleri ise, ya kıt-kanaat geçinmekte, ya da bir yıldan öbür yıla devredilen borçlar yığınının ağırlığı altında bulunmaktadır.

Akşam paydosunda Taşocaklarından evlerine dönen bir işçi kafilesiyle bu konuda konuşuyoruz. Aramızdaki yabancılık havası yerini geniş bir dostluk havasına bırakınca, herkes birer - ikişer dert dolu dağareklarının ağzını açıyor.

Zeytin bölgesi hakkında fazla bir bilgiye sahip olmayan ben ise, bir yandan can kulağıyla onların konuşmasını dinliyor, bir yandan da efil efil esen Akdeniz rüzgârının tatlı ılıklığı altında dalgalanan zeytinlikleri gösteriyorum.

— Bak bak! diyorum. Dağımız, taşınız, tepeden doruğa hep zeytin ağacı. Güzelim ormanlarınız bile, kesilip kesilip hep zeytin tarlaları haline getirilmiş. Üstelik zeytin para da ediyor. Siz gene de Taşocaklarında...

Ne demek istediğimi derhal anlıyorlar. İşlerinden bir tanesi içini çekiyor:

— O gördüklerin patronların, diyor. Benim bu gördüğüm zeytin denizi içerisinde ancak 260 ağacım var.

Bir başkası :

— Senin gene iyi, benimkisi topu-topu 70 ağacı geçmez.

Üçüncü köylü, kazma sallamaktan

bölük - pürtük olmuş ellerini göstererek omuz silkiyor.

— Benim hiç yok, diyor, onyedi nüfus şu ellere bakıyor.

Önümüz sıra giden, imanına kadar granit taşları yüklü bir öküz arabasını göstererek ilâve ediyor.

— Bu dağların çilesini, diyor, bir şu öküzler çeker, bir de bizler. Keyfini sürenleri sorarsan (uzaktaki şehiri gösteriyor), orada otururlar.

Sonra, kendi aralarında uzun bir tartışmaya girişiyorlar, köylerinden, kentlerinden, bazan da meşrû olmayan yollardan binlerce zeytin ağacı sahibi olmuş, zenginler sayıyorlar. «Falanın, diyorlar, memlekette bir karış toprağı yokken göçmen olup da buralara gelince, uydurma tapular ibraz etti, şimdi köyümüzün yarısı onun sayılır.

— Ya falan! Onu hiç sorma! Rumlar bu köyü terketmeden, açlıktan nefesi kokan zibidiain biri imiş...

— Sonra...

... Sonrasını sorma. Yunanlılar her tarafı yakıp yıkıp da buralarda in-cin kalmayınca tey... falan dağdan gelmiş, şura benim, bura benim diyerek bu gör düğün yakanın yarısını zilliyetine geçirmiş. Bunlardan geç şimdi, herife-oğlunun emrinde üç-beş de taş ocağı var.

Ondan sonra, konuşma hızlanıyor, kızışıyor. Zeytinliklerin zenginleştirdiği kasaba eşrafından, beylerinden, paşalarından bahis açılıyor. Öyle anlaşılıyor ki, tıpkı Ocaklar köyü gibi Türkiye'nin en güzel sele ve salamura zeytinlerini yetiştiren Erdek kasabasında da o güzelim geniş bahçeler, sayısız taşocakları ile birlikte mahdut bir zümrenin elindedir. Sonra onbinlerce, yüzbinlerce liralık kazançlar...

KÖY HAKKINDA BAZI NOTLAR

Ocaklar köyünde ortahalli bir ailede 2 inek, birer, ikişer koyun - keçi, bir kaç tavuk bulunur. Köyde arıcılık yapan iki aile vardır. Bir kişi de balıkçılık yapar. Diğer aileler, zeytinçilik ve taşçılıkla geçinirler. Köyün üç bölük keçi sürüsü, (her sürü 50 - 100 arasında) üç tane koyun sürüsü (her sürü 50 - 60 arasında) vardır.

Ortalama olarak köylü ailelerin, ev başına, Ziraat Bankasından çektiği para 500 lirayı geçmez. Büyük tipteki zeytin işletmecileriyle, ortanın altındaki küçük işletmecilerde bu miktar, ellerindeki arazi ve toprak durumuna göre değişir. Mahsulün olmadığı yıllarda

borçlar tecile tâbi tutulur. Ocaklar köyünde orta halli bir düğün sahibine üç-dört bin liraya mal olur.

Köyün evleri, taş ve tuğladandır. Çoğu iki kat üzerine inşa edilmiştir. İç kısımları tavan ve döşeme, üzerleri kiremittir. Köyün üç bakkal dükkânı, beş kahvesi, bir berberi vardır.

Köyün kıyafeti : Erkekler, ceket - pantolon, kadınlar, manto ve ferace giyerler. Yalnız kadınlar tarlada çalışırken üzerlerine çatal don dedikleri bir iş donu geçirirler.

Ocaklar köyünde 6 - 7 kadar dikiş makinesi, on kadar pilli radyo vardır. Köyün üç çeşmesi, bir de un değirmeni

vardır.

Köyde yenilen yemekler :

Sabah kahvaltısı : Mevsime göre tarhana çorbası, bulgur çorbası. Ara-sıra çay.

Öğle yemekleri : Mevsime göre fasulye yaş ve kuru, domates salatası, ara-sıra meyve.

Akşam yemekleri : Fasulyeli ve patatesli yemekler, bulgur pilâvı, ara-sıra pirinç pilâvı, domates-biber turşusu. Ocaklar köyünde öğle ve akşam yemeklerinde bolca sele zeytini yenilir... Süt, yoğurt ve yumurtadan yapılan yemekler, köyde daha ziyade hali-vakti yerinde olanların evinde bulunur.

Okurların Forumu

Maarif ve Bir Rapor

FORUM Yazı Kuruluna,

Son günlerde okul ve öğretmen hakkındaki münakaşa ve istikbale ait dertleşmelere bir de rapor mevzuu eklenmiştir. Nedir bu rapor? Ford Vakfından tesis edilen bir fondan masrafları karşılanmak üzere Türk ve Amerikalı uzmanlardan müteşekkül bir komisyon maarifimizle alakalı tetkiklerini bir raporla tesbit etmiş ve ilgili Vekâlete vermiştir. Komisyonun Haziran 1959 ayında hazırlayıp Viyana'da bastırıldığı raporun aradan uzun bir zaman geçtiği halde, efkârı umumiyeye açıklanmaması ve raporun ele geçirilip özetinin gazetelerde intişarı Vekâlet selâhiyetlilerini kızdırmış ve bu sebeple de rapor bütütün ilgili uyandırmıştır.

Raporda tesbit edilen hususlar son yıllarda muhtelif vesilelerle ortaya atılmıştır. Buna rağmen, hâdiselere daima şarktan ve garbten yabancılardan şahit aradığımız için, dertlerimiz bizlerden değil de mutlaka yabancılardan ortaya atılmasına kıymet verir bir hâle gelmişizdir. Raporda nüfusumuzun %80 min okuma - yazma bilmediğine; 7 - 11 yaşlarında 3,5 milyon çocuktan 1.038.799 unun okul ve öğretmenden mahrum olduğuna; ilk öğretimin istenilen hale getirilebilmesi için ilmi araştırmalara, plân ve programa yer verilmesine; ana okulların açılmasına; 17.068 okul binasına ihtiyaç olduğuna; 440 öğrenciye bir öğretmen düştüğüne; öğretmen okullarının kaliteli öğretmen yetiştirmesine teknik, idari ve vasıta bakımından yeter olmadığına; öğretim sisteminin hafızaya dayandığına; öğrencilerin okul içinde sosyal çalışmalara iştirâk ettirilmesi lüzumuna, okullarımızın öğrenciyi hayata hazırlamadığına, ilk, orta ve ilse öğretimi arasında bağlantı bulunmadığına; dini öğretim ile ilgili personelin durumuna ve nasıl olma-

sı icabettiğine, v.s... hususlara temas edilmektedir.

Yukarıda da arzettiğimiz gibi, Eğitim Milli Komisyonunun enteresan raporundaki tenkid ve tavsiyeler evvelce de muhtelif vesilelerle Vekâlete intikal ettirilmiş, fakat onlar, bu rapordan evvel tozlu rafalara konulmak şerefine nail olmuşlardır.

Türkiye bugün memleketin yarımının bekâ ve istikdâlini çok yakından ilgilendiren, maarif dâvası ismi verilen, hayati bir meselenin halli ile karşı karşıya bulunmaktadır. Dâvanın efkârı umumiyeye maledilmesi gerekmektedir. Mesele, bir vekâlet işi, bir hükümet işi olmaktan çıkmıştır. Süratle artan nüfus bir kaç sene sonra okul ve öğretmen diye feryat edecektir. Raporun 7 nci maddesi de meselenin millete maledilmesi lüzumuna temas etmektedir. «Türk Milletinin en hayati ve ehemmiyetli meselesi olan ve her türlü siyasi mülâhazaların dışında ve üstünde mütalâa edilmesi gereken maarif dâvası karşısında bu rapor, gerek halk efkârının, gerekse memleket idaresine hakim makamların alâka ve dikkatleriyle, mümkün olan sür'atle bastırılarak, Büyük Millet Meclisi âzalarına, Bakanlıklara, Basın ve Üniversite mensuplarına, okullara, öğretmen ve idarecilere sunulmalıdır.» (Yeniğün Gazetesi, Ankara, Eh. 1 - 5 / St: 4).

Biz bir maarif mensubu olmadığımız için burada meselenin teknik safhasından ziyade ana hatlarına temas edeceğiz ve belki de yıllardanberi yazılıp söylenenleri bir kere daha tekrar etmiş olacağız.

Maarif dâvamızın halli için :

1 — Meselenin siyasi yönden mütalâa edilmemesi,

2 — Mahalli idarecilere okul ve öğretmen mevzuunda yapıcı selâhiyetler tanınması,

3 — Öğretmenliğin cazip hale getirilmesi,

4 — Köy Enstitülerinin yeniden tesis edilmesi,

5 — Köylerde ve şehirlerde okul yapımının sür'atle ele alınması ve köy okullarının yapımı için yeniden mükellefiyet ihdası,

6 — Halkevlerinin ve halkodalarının açılması,

7 — Çift ve dörtlü öğretime son verilmesi,

8 — Her ilçede açılan natamam ve öğretilen orta okulların faydasız olduğu aşikâr olduğundan orta öğretimde bir müddet bölge okulları sistemine gidilmesi,

9 — Maarif Vekâleti bütçesine gereken tahsisatın ilâve edilmesi, (Ezcümle, yeni vasıtalı vergiler ihdası, stabilizasyon programının devamı müddetince «Kambiyo Karşılık Fonu» hesabında biriken ithalât pirimlerinden muayyen bir meblâğın Maarif Vekâleti emrine tahsisi, Hususi İdareler, iktisadi devlet teşekkülleri, bankalar, belediyeler ve şirketlerden «Eğitim Resmî» adı altında kârlarından veya bütçe tahsisat yekûnlarından muayyen bir yüzdenin bu işlere tahsisi için bir fon teşkili, hususi otomobillerden alınan verginin bir misli arttırılarak zammın Maarif Vekâleti emrine verilmesi)

ileri sürülebilir.

Yarının Türkiyesini emanet edeceğimiz gençleri yetiştirebilmek için millet olarak; hükümet olarak ve vatandaş olarak bazı fedakârlıklara katlanmak zorundayız. Unutmamak lâzımdır ki, ilim ve teknik ne kadar ileri giderse gitsin yine her şeyi yapacak olan insandır. Tarihte beş bin iş yapan bir makine yüzlerce insanın yerini almış, fakat o makineyi de yine insan idare etmiştir. Bunu da yetiştirilen ve yetişen insan yapabilir. Hayatta bilgi en büyük nimettir, vatandaşın bundan istifadesi de en tabii hakkıdır.

Saygılarımla.

İstanbul - Hüseyin KAYA

Sahibi :

Metin AND

Yazı İşleri Müdürü :

Osman OKYAR

Sekreter :

Bekir EKİNCİ

İdarehane : Büyük Han No. 55

Yenişehir — Tel : 26754

Haberleşme adr.: P.K.131-Ankara

Dizildiği ve Basıldığı Yer : Ayyıldız Matbaası, Ankara, Tel : 17507

ABONE ŞARTLARI :

1 yıllık 22.—TL. - 6 aylık 11.—T.L.

Avrupa için 54 TL. A.B.D. için 90 TL

Romanlarda Aydın Kişi

Fethi NACI

Bir arkadaş, bir dergi için yaptığı soruşturmada, «Romancılarımız niçin aydınların sorunlarını ele alıp işlemiyorlar?» diye soruyordu. Gerçekten öyle; romancılarımızın aydınların sorunlarından kaçır gibi bir halleri var. Oysa hikâyecilerimiz olsun, şairlerimiz olsun, günümüzde yaygın bir aydın tipinin - yalnız, tedirgin, çevresiyle bağdaşamayan, toplumsal çabalarla kurulacak daha iyi bir düzenden pek umutlu olmadıkları için mutluluğu kişisel çabalarda, deneylerde bulmak isteyen şehirlili orta tabaka aydını - haline eğiliyorlar. Bunu, çoğu zaman, bir sorunu ele alıp çözmek dileğiyle değil yaşantılarının sonucu olarak yapıyorlar; bu yüzden, bilincine varmadıkları bir durumdan söz açmaları, bu durumun tarihsel ve toplumsal, yani geçici, olduğunu görmelerine engel oluyor; içinde yaşadıkları koşulları insan gücünün değiştirebileceğine inanmıyorlar. Karamsarlıkları, umutsuzlukları, bütün türleriyle kaçış özelemleri buradan geliyor denebilir.

Romancılarımız niçin aydınların sorunlarını ele alıp işlemiyorlar? Aydınların sorunlarını kurcalayan eserler yazabilmek için edebiyat dışı birtakım bilgiler gerekir: toplum yapımız, toplumsal katların niceelikleri, nitelikleri, özleyişleri ve tarihsel gelişmemiz hakkında bilimsel bilgiler; belirli bir durumda «Ne yapmalı?» sorusuna bulunmuş açık seçik bir cevap... Düşünürlerimiz, bilim adamlarımız bu somut sorunlar üzerinde pek durmadıkları için sanatçılarımız gerekli gereklerden yoksun. Bu, işin romancılarımızın kişiliklerini ilgilendiren yanı. Bunlara bir de siyasal koşulların yetersizliğini ekleyebiliriz. Çeşitli aydın tiplerini, bu tiplerin sorunlarını, birbirleriyle çatışmalarını romancılarımızın bu koşullar içinde ele alıp işlemeleri epey cesaret isteyen bir iştir.

Bütün bunlara rağmen, Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan Yusuf Atılgan'a kadar, romancılarımızın çoğu aydınlardan söz açmış, onların durumlarına ilgilenmişlerdir. Gerçi bu, bilinçli olarak aydınların sorunlarını kurcalamak biçiminde olmamıştır ama bu romancıların eserlerini inceliyerek son elli yılın değişik koşulları içinde romancılarımızın aydınları nasıl gördüklerini belirtebiliriz.

Hüseyin Rahmi, ilk romanlarında, toplumsal hayatımızın geleneksel yaşayışının yer yer kırılmağa başlamasıyla toplumla uzlaşamayan, yerleşmiş değerlerin baskısı karşısında güllünc durumlarla düşen okumuş kişileri anlatır. Örneğin Şipsevdi'deki (1909) Meftun Bey, Hüseyin Rahmi'nin dediği gibi : «Sövalyelikte Cervantes'in Don Kişot'u neyse şark alafrangalığı âleminde Meftun Bey işte odur.» Yazar, züppeliği yererken, batıya karşı görülme tehlikesine

karşı, şöyle diyor : «Alafrangalığa tab'iyet-teki züppelikle, hakikat ve terakki perestliği birbirinden ayırmak lâzım gelir. (...) Bugün iyi düşünen, yazan, hürriyeti müdafaa eden kalemler ... garbin kıvılcımlarıyla tenevvür etmiş dimağlardır. (...) Alafrangalarımız Avrupa'dan memleketimize şıklık, kumar, dans, natıka-perdazlık gibi salon hünerlerinden başka birşey getirmediler.» Ne var ki Hüseyin Rahmi'nin romanlarında hep bu züppeleri görürüz! «iyi düşünen, yazan, hürriyeti müdafaa eden» kişileri göremeyiz. Sorunlarını çözen kişiler yoktur Hüseyin Rahmi'nin romanlarında; hep bir geçit devrinin bocalayan, yolunu bulamamış kişileri görülür. Örneğin Halide Edip Adıvar'ın bu devri anlattığı Sinekli Bakkal'da kısaca değindiği, ne istediğini bilen, düşüncelerini gerçekleştirmek için savaştan Şevki gibi bir tipi Hüseyin Rahmi'de bulamayız.

Romanlarının aşağı yukarı bütün önemli kişileri okumuş kişiler olan Halit Ziya Uşaklıgil, Mavi ve Siyah'ta doğrudan bir aydın kişiyi ele alır, inceler. Bunu gönlünce yapamadığını Kırk Yıl'da şöyle anlatıyor : «O zamanın hayatından, idaresinden, memlekette teneffüs edilen zehirle dolu havadan muztarıp, marız bir genç, hulâsa devrin bütün hayalperest yeni nesli gibi bir bedbaht tasvir etmek isterdim ki ruhunun bütün acılarını haykırısın, çoğun bir delilikle çırpınsın ve bütün emelleri, parmaklarının arasından kaçan gölgeler gibi silinip uçunca, o da gidip kendisini, ölmek için saklanan bir kuş gibi, karanlık bir köşeye atsın. Bu gençte bir aşk yıldızı, bir de sanat hulyası olacaktı ve bunların arasında bir sarhoş gibi yıkıla yıkıla, o duvardan bu duvara çarpa çarpa geçip gidecek, nihayet bir kovukta sinip can verecekti, mavi hulyalar içinde yaşamak için yaratılmışken, siyah bir uçuruma yuvarlanacaktı.» «Bu esasın ilk büyük kısmından tabiatıyla vazgeçilince, ortada ancak sanat ve aşk hulyaları kalıyordu, onun içindir ki, birçok munsif münekkittlerin dedikleri gibi Ahmet Cemil itmam edilmemiş bir müsvedde halinde müphemiyetle muhat kalmıştır, fakat yine o münekkittler onun etrafını teşkil eden şahısları pek zi-hayat buldular!»

Halit Ziya'nın romanlarındaki kişilerin hep «kırık bir hayatı» vardır. Sonradan Kırık Hayatlar adlı bir roman yazan yazar, Mavi ve Siyah'ta da bu deyim sık sık kullanılmaktan hoşlanıyor: 1957 baskısının 211, 265, 270 ve 272. sayfalarında. Yaşadığı yılların etkisi. Ama mutluluk anlayışı, yemekten sonra anası, babası ve kardeşiyle birlikte oturmaktan öteye pek geçmiyen (s. 43), ya da Mülkiye'yi bitirdiği halde, hayatlarının kırılışını hep babasının ölümüne bağlayan Ahmet Cemil, pek pısırık

bir aydın olarak kalıyor. Bunun için eniştesine tokat atması kişiyi şaşırtıyor! Ahmet Cemil öyle bir genç ki, hayal kurarken, sevgilisini öpmeyi düşünmez de dizlerinde ağlamak ister! (s. 113) Yenilgiyi çok çabuk kabul ediyor. Toplumsal kaygıları yok. (Bu söylediklerim, Mavi ve Siyah'ın konumuz bakımından ele alınması dolayısıyla değildir. Hemen eklemek gereğini duyuyorum: bunlara rağmen, Mavi ve Siyah, Aşk-ı Memnu ile birlikte, en güzel Türk romanları arasında yer alır bence.)

Ne istediğini bilen, sorunlarını çözmüş aydınları ancak Ulusal Kurtuluş Savaşı'mızdan söz açan romanlarda buluyoruz. Halide Edib'in Ateşten Gömlek'inde Ayşe, Peyami, Binbaşı İhsan «Ne yapmalı?» sorusunu kesin olarak çözmüş, inandıklarını gerçekleştirmek için düşünceleriyle eylemlerini birleştirmiş aydınlardır. Bunlar, kişisel kaygılarını aşmış, başkaları için, haklı bir savaş için hayatlarını ortaya koymuş kişilerdir; insanların yaratıcı, değiştirici gücüne inanırlar. «Bilsen nasıl hayat karşısında yenilmeyen cesaretlerin sarhoşluğunu duydum.» (Altıncı baskı, s. 120)

Kemal Tahir, Esir Şehir İnsanları'nda, halkla kaynaşan bir aristokratın giderek nasıl bir devrimci olduğunu, nasıl bir kişisel değişim geçirdiğini usta bir romancı olarak anlatır. Romandaki aydınlar, duraksamalardan kurtulmuş, neyin haklı, neyin haksız olduğunu bilen, haklı olan için savaştan kişilerdir. Bu aydınların karşısında, çıkarları eski düzene bağlı, halkla ilişkileri kesilmiş, işbirlikçiler vardır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yaban'da, «dünyadan elini eteğini çekmek» isteyen bir aydın kişinin «acı ve korkunç bir hakikatle karşı karşıya» gelmesinin tepkilerini anlatır. Aydın kişi ile köylüler arasındaki düşünce ayrılığı bütün ayrıntılarıyla verilmiştir. «Sağ kolumu ben onlar için kaybettim.» diyen Ahmet Celâl, bir yandan bu fedakarlığının köylülerce takdir edilmesini isteyen, bir yandan köylülerin geriliği, cahilliği karşısında aydınlar takımını suçlayan bir aydın kişidir. Yakup Kadri, olaylara, kişilere Ahmet Celâl'in karamsar gözüyle bakar; ama bu, söylemesi yürek isteyen birtakım acı gerçekleri söylemesine engel olmaz. Yaban'ın en önemli yanı, burasıdır. Ne var ki Yakup Kadri'ni Ahmet Selâl'e, Emine'den biraz sevgi görünce, «Türk köylüsü ile Türk entellectüeli arasındaki acıklı dâvadan hiçbir eser kalmadığını» söyletmesi kişiyi yadırgatıyor; pek ucuz bir çözümlü. Ama romanın sonunda Emine'yi bırakmak zorunda kalan Ahmet Celâl'in «Bize, gene yalnız yol göründü.» demesi sembolik ve epey karamsar bir anlam kazanıyor.

Sabahattin Ali, İçimizdeki Şeytan'da, ön planda Ömer'i, daha arka planda ise ırkçılara anlatır. Ömer, iradesiz, tembel bir aydındır; bütün suçu içindeki şeytanda bulur. Ama birtakım önemli olaylardan sonra kendi gerçeğine varır: «İçimizde şeytan yok... İçimizde aciz var... Tembellik var. İradesizlik, bilgisizlik ve bunların hepsinden daha korkunç bir şey: hakikatleri görmekten kaçmak itiyadı var.. Hiçbir şey üzerinde düşünmeğe, hattâ bir parçacık durmağa alışmayan gevşek beyinlerimizle, kullanmağa lüzum görmiyerek nihayet zamanla kaybettiğimiz birçare irademizle hayatta dümensiz bir sandal gibi

dört tarafa savruluyor ve devrildiğimiz zaman kabahati meçhul kuvvetlerde, insan iradesinin üzerindeki tesirlerde arıyoruz.» (s. 296) Ömer, «hayatta büyük ve insanca bir sebep» arayan, bulamadığı için de «selâmeti firarda bulan» (s. 220) bir aydın tipidir. Bu arada Bedri'nin, Macide'nin, Ömer'in ağzından S. Ali ırkçıları kıyasıyla eleştirir. İçimizdeki Şeytan daha çok bu yergi için yazılmış bir romandır. Ayrıca S. Ali, Bedri'nin kişiliğinde bir olumlu tip yaratmak hevesine de kapılmış; ama bu olumluluk havada kalıyor; Bedri'den birtakım doğru sözler dinliyoruz, o kadar.

Samim Kocagöz de Onbinlerin Dönüşü'nde ırkçı üniversitelerle bunların karşısında bilimsel düşünceyi savunan öğrencileri ele alır; ama bu kişiler bir kukla olmaktan öte geçemezler.

Yaşar Kemal, Teneke'de, yurt gerçeklerinden, toplumsal sorumluluk duygusundan habersiz genç bir kaymakamın, ayağını toprağa basan, sorumluluk bilincini kazanan bir aydın kişiye doğru gelişimini gösterir.

Mehmet Seyda, Ne Ekersen'de, kendi kendini yetiştiren ve demokrasi hareketleri içinde bir gazeteci olarak çalışan Muh-sin'i, aydın bir sanatçıyı, anlatır.

Yusuf Atılgan, Aylâk Adam'da, toplumda tek tutamak olarak «gerçek sevgi»ye dayanmak isteyen bir aydın kişinin düş kırıklığını anlatır.

Görülüyor ki belli sorunları olan ve bu sorunları çözen, düşünceleriyle eylemlerini birleştirmiş aydınları ancak Ulusal Kurtuluş Savaşımızdan söz açan romanlarda buluyoruz. Bu ölüm kalım kavgasından önce ve sonra, sorunlarını ortaya koyan, bunlar üzerinde tartışan, çözüm yolları arayan aydınlarımız yok romanlarda. Ne var ki bu, gerçek hayatta böyle aydınlar yok demek değildir. Örneğin 1946 dan bu yana Türk aydınlarının yüzünü ağartan birçok hareketler olmuştur; ama romancılarımız, siyasal koşulların da etkisiyle, henüz bu oluşları eserlerine konu olarak almak cesaretini gösterememişlerdir.

Memleketini Dile Getiren Bir Sanatçı

Hali AYTEKİN

Ibrahim Balaban'ın İstanbul'dan sonra, Ankara'da açtığı resim sergisini gördüğümüzü, bilmem! Görülmesi gereken bir sergi. Memleket meselelerine sırt çevirerek, günümüz sanatında söylenecek yeni bir söz kalmadığı fikrini savunanlarla birlikte modern sanat adı altında bazı çarpık-çarpuk denemelere girişen sanatçılara belki de en kuvvetli şamarı Balaban'ın bu sergisi vuruyor. Vurmakla kalmıyor, aynı zamanda bu kaytarıcı, kaçak sanatçılara, kendi öz sanat kaynaklarımızdan nasıl faydalanılabileceğini de gösteriyor. Ne var ki, Balaban, modern bir anlayış içerisinde yüzde yüz bizim olan konulara kendi öz damgasını vururken fırçasında ne ufak bir acıplığa, aşırılığa kaçmıyor. Altı yıllık bir çalışma mahsulü olan resimlerinin, halılarının, kütük oymalarının teker teker ö-

nünde durun, bakın. Folklorumuzla, nakışlarımızın yepyeni bir sanat görüşü ve anlayışı içinde civil civil kaynaştığını göreceksiniz...

Ibrahim Balaban, nakışla - konuyu, tabiatla modern anlayışı eserlerinde en güzel kaynaştırıp yoğuran usta ressamlarımızdan biridir. Ressamın bu ustalığı değişik şekil ve desenlerle işlediği birbirinin aynı olan konularda daha çok kendini gösteriyor. Ele aldığı konular ne kadar biteviye, durgun ve kaba olursa olsun, o, bunlara - acıplığa ve aşırılığa götürmeden - kendine has üslûbıyla hareket ve canlılık vermesini biliyor. Birçok sanatçılarımızın kaleminde hastalık, pislik, uyumsuzluk diyarı olan ölü - sessiz bir dünya, Balaban'ın fırçasında karşımıza çalışan, didinen, mücadele eden dipdiri insanların dünyası olarak çıkıyor... Ressamın sanatındaki özelliği de burada olsa gerek. O insanlar ki, en kahredici hayat ortasında bile kadere boyun eğen, uyusuk, mızımız kişiler olmaksızın çıkıyor. Hayat daima hareket halinde yürüten, koşan bir şekil alıyor...

İşte çift süren, çalışan, didinen, çalıştığı toprağı kan-ter içinde bırakan insanların, tâ Etiler çağından zamanımıza kadar uzanan öyküleri... Yüzyıllar boyunca, hep aynı toprak üzerinde dönen üç unsur, öküz, insan, karasaban. Bunların bitmez - tükenmez çilesi, bu çileyi koyun köyuna beraber yaşayan ressamın hayatı... Belki bu temayı bu güne kadar pek çok ressamlarımız işlemiştir, ne var ki, Balaban'ın öküzü ve ona kaderini bağlayan insanlığını ele alış bir başka... Öküz deyip de geçmiyelim, avuç içi kadar toprakta çilesini beraber doldurduğu insan oğluya yüz yıllardır dönbabam dön. Ama, gene de ayakta, gene de sahibine, efendisine birşeyler vermek için bükülüp, kıvrılmakta... Dilsiz hayvanların bu çaba ve direnişleri Balaban'ın tablolarında o kadar canlı ve diri ki, bir yandan Türk köylüsünün umudu, ekmeği, aşısı olan öküzün boyunduruk, üvendire altında zalim, kısır tabiata karşı kıvraniş, öbür yandan dört büküm olmuş eli üvendireli insanlığının öfke ve hıncı..

İşte, bomboş, sapsarı bir tabiat ortasında başını sokacak bir kulübe için kerpik kesen, taş çeken, hızar biçen, toprak kazan insanlar. Onların, hayatları boyunca canyoldaşı olan öküzün emeğine canlarından, kanlarından birşeyler katmak için çırpınışları...

Öbür yandan sonu gelmeyen bu kahredici hayat ortasında gülmesini, eğlenmesini unutmıyan elele vermiş insanların düğün alayları...

Balaban'ın ışıklı bir dünya içinde yığınları yanyana yürüten bir tek düğün alayı bile sanatın sadece durgunluk, hareketsizlik demek olmadığını bize ne güzel gösteriyor. Hemen bütün bu işlediği konularda sanatçı, donmuş kalıplar içinde sapsarı kalan mızımız, durgun bir hayatın fotoğraf çekiciliğini yapmaktan çıkarak eserlerine, yaratıcı kişiliğinin öz damgasını vuruyor.

Ressamın tablolarını hangi yönden ele alırsanız alın, nakışı, esprisi, türküsü, oyunuyla, kederi, sevinci, kağnısı, karasabanıyla bütün bir memleketin dile geldiğini

görüyorsunuz...

Balaban, eserlerini işlerken resim sanatının her şeyden ziyade bir çizgi, bir renk, bir biçim, tek kelime ile bir kompozisyon sanatı demek olduğunu da bir an olsun hatırdan çıkarmamış. Bu unsurları bir araya getirip yoğururken tıpkı tabiatın kucağında olgunlaşan bir meyve gibi çekirdeği, ka buğu, özü, usaresiyle bir bütün kalmasını bilmiştir. Kabuksuz, çekirdeksiz bir meyve, peteksiz bal düşünülmiyeceğine göre, üzerine folklorumuzun, nakışlarımızın dam gasını vurmayan bir tek Balaban tablosu da düşünülemez. Bu unsurlar, eserlerinde öylesine kenetlenmiş, kaynaşmış ki, içinden bir tek unsurunu bile çıkarıp atamazsınız.

İşte bundan dolayı, Balaban ele aldığı konulara kendi öz biçimini vururken - gerek figüratif gerek nonfigüratif olsun - o kadar bizden kalmasını bilmiş ki, bir defa bütün resimlerinde işe nereden başlayıp nereye götüreceğini biliyor, ne atmasyon, ne şişirmece... Hangi tablonun önünde durursanız durun. İnsanın içinde bizim olan, bizden olan birşeyler kımıldıyor, birşeyler dep reniyor. Çevrenizi yüzde yüz bizim olan sıcak, kıvıllı kıvıllı insanların havası sarıveriyor. İnsana yaşama, sevmeye, çalışma aşkı veren güçlü, duru, dipdiri bir hava bu... Bir sanatçı için, bu az şey mi? Hangi tablonun önünde durursanız durun, bazı sanat eri geçinen kişilerin sordukları gibi «Resim sanatında konu mu yoksa teknik mi önde gelir? Sizin eserlerinizde hangisi hangisine tesir yapıyor?» gibi alışılmış, beylik sorular sormak aklınıza bile gelmiyor. Zaten buna lüzum da kalmıyor. Balaban'ın her resminde, her çizgisinde sizi iten, ötelere, ötelere götüren bir pırıltı bir canlılık var. Günümüzün olumlu ve diri sanatı biraz da bu demek değil mi?

Realist sanat yapıyoruz diye, son yıllarda üzerinde çok lâf edilen Türk köyünü ve köylüsünü sadece küfür, argo ve cinsî meseleler açısından ele alarak sanatı kuru bir gerçekçilik, bir fotoğraf çekiciliği durumuna düşürenlerin bu sergiden öğrenecekleri çok şeyler olsa gerek.

RESİM SERGİSİ

Dergimiz yazarlarından Kaya Özsezgin, Millî Kütüphane Galerisinde bir resim sergisi açmıştır. Sergi, 1 Aralık'tan 15 Aralığa kadar devam edecektir.

Siyasal Bilgiler Fakültesinden, Fakültenin 100. neü Yıldönümü münasebetiyle hazırlanan özel yayın serisine ait bibliyografyayı almış bulunuyoruz.

Münderecatımızın çokluğu dolayısıyla, bunu ve Yayınlar-Kütüphaneler yazısını gelecek sayıda yayınlıyacağız.

Özür dileriz.